

Személyiségkép és alkotmányos identitás a Nemzeti Együttműködés Rendszerében¹

Bevezető és kontextualizáló gondolatok

Az alábbi írás a Nemzeti Együttműködés Rendszerét (NER) megalapozó jogi dokumentumok, elsősorban az Alaptörvény, valamint néhány kiemelt sarkalatos törvény és alkotmányos szempontból kiemelt fontosságú jogszabály textuális elemzését, a kapcsolódó joggyakorlatot, továbbá a tárgykörben megjelent néhány, az Alaptörvénnyel kritikus jogirodalmi értelmezést mutat be. A technikai értelemben egyfajta szöveggyűjteményként funkcionáló írás célja az, hogy bemutassa, hogy az Alaptörvény és az annak szellemiségében elfogadott további jogszabályok milyen fogalmakkal operálnak az ember, a személyiség meghatározásakor. A vizsgálat indoka az, hogy e fogalmak értékválasztást, és ezáltal alkotmányosan kifejezett preferenciákat is tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy az alkotmány(ozó) kiket tart a politikai közösség (ideális) tagjainak.

Fontosnak tartom rögzíteni, hogy nem ez az Alaptörvény egyetlen értelmezése, de mindenképpen egy lehetséges interpretáció – amelyet, amelynek lehetőségét a liberális demokrácia hagyományos felfogásának hívei aggasztónak tart(hat)anak. Egy jogszabály, különösen egy alkotmány esetében a „rosszindulatú” értelmezés, a szövegbe kódolt visszaélési lehetőségek felderítése, a politikai közösség egyes csoportjait érintő esetlegesen kirekesztő hatás vizsgálata nem a politikai opponensek propagandája, hanem fontos közszolgálati feladatellátás, hiszen az alkotmányt érintő hatástanulmányok elvégzése, az alkotmányos minőségellenőrzés az alkotmányjogász hivatás fundamentuma. Továbbgondolva James Madison bon mot-ját,² miszerint ha az emberek angyalok lennének, nem lenne szükség törvényekre, ha a jogalkotók és a jogalkalmazók angyalok lennének, nem lenne szükség hatalommegosztásra és jogállami garanciákra!

A tanulmány emellett a NER egy olyan, jóindulatú, de legalábbis objektivitásra törekvő értelmezését is adhatja, amely abból indul ki, hogy a NER-t megalkotó magyar miniszterelnök által vizionált illiberális demokrácia fogalmilag nem üres halmaz, nem a populista politikai demagógia frázisa csupán, hanem egy, a szabadelvű, az egyéni szabadságot központi helyen elhelyező politikai ideológia elutasításával létrehozott komolyan vehető alternatív közjogi identitás és azt leképező intézményi struktúra, és mint ilyen érdemes arra, hogy részletekbe menő, értéksemleges elemzés alanya legyen.

¹ A tanulmány az „Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban” című, 108836. számú OTKA támogatásával született. Két recens írás, a Ki és mi a magyar? Az Alaptörvény preferenciái kritikai perspektívából. In: Gárdos-Orosz Fruzsina, Sente Zoltán (szerk.): Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014, 251-270 és Gárdos-Orosz Fruzsinaval közösen „A gyűlöletbeszéd szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben - az alkalmazást meghatározó alkotmányos, jogi és jogpolitikai környezet” címmel az Állam- és Jogtudomány 2014/2 számában (pp. 3-26) megjelent tanulmány egyes részeinek továbbgondolt változata. Az írás eredeti, korábbi változata a Gárdos-Orosz Fruzsina és Menyhárt Attila által szerkesztett, 2015-ben megjelenő, Személy és személyiség a jogban című kötetbe készült.

² James Madison: The Federalist No. 51, The Structure of the Government Must Furnish the Proper Checks and Balances Between the Different Departments, Independent Journal, Wednesday, February 6, 1788

Az írás három területen járulhat hozzá a kurrens alkotmányjogi irodalomhoz; minden esetben sokkal inkább a további kutatások igényét fogalmazva meg, és leginkább adalékokkal szolgálva ezekhez, semmint általános érvényű következtetéseket vonva le.

Elsőként, meggyőződésem, hogy az Alaptörvény immáron néhány éves távlatból történő értékelésekor komplex szempontokat kell mérlegelnünk, és legalábbis az alábbi kérdéseket kell megvizsgálnunk: (i) mennyire progresszív a dokumentum a nemzetközi alkotmányjogi, első sorban emberi jogi standardok tekintetében? Általános kérdésként: egyáltalán, milyen léptékekkel mérhető, mérendő egy a harmadik évezredben elfogadott alkotmány; máshogy értékelendő például a házasság megszorító, fogalma egy százötven éves és egy friss alkotmány esetében. (ii) megfelel-e a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban megfogalmazott minimumstandardoknak? (iii) az alkotmányos preferenciák, az kifejezésre juttatott alkotmányos identitás összhangban van-e a politikai közösség tagjainak tényleges, mérhető és mért preferenciájával és leképezi a politikai, alkotmányos identitásukat? (iv) alkalmas-e arra az alkotmány, hogy politikai, illetve alkotmányos identitást képezzen, hozzon létre? (v) ehhez kapcsolódóan összeköt, integrál-e? (vi) alkalmas-e a fejlődésre, rugalmas keretet képez-e az életviszonyok, és adott esetben az értékpreferenciák változásának megfelelésre? (vii) az Alaptörvény értelmezése és a NER jogintézményeinek gyakorlati alkalmazása során mennyiben igazolódtak be a kritikusok aggodalmai; a jogalkotó és a jogalkalmazó mennyiben élt a textuális értelmezés által felkínált, a hagyományos liberális demokrácia hívei számára leginkább megszorítóknak, és nemzetközi standardokkal összeférhetetlennek minősített megoldásokkal?

A jelen írás relevanciájának második, említett dimenzióját az adja, hogy egy lehetséges értelmezési modelljét mutatja be a politikusok és politikai elemzők mellett valamelyest a jog- és politikai filozófusok érdeklődését is felkeltő „illiberális demokrácia” fogalmának. A NER ugyanis, legalábbis annak megalkotója és autentikus értelmezője szerint az illiberális demokrácia egy immáron működésbe állított prototípusa, amely a gondolatkísérlet fázisából a humán kísérleti szakaszba lépett. Ahogy ugyanis Halmai Gábor rámutat: 2013. július 5-én a Kossuth Rádióknak adott interjújában Orbán Viktor miniszterelnök *“világossá tette, hogy a 2011-es Alaptörvénnyel nem kívántak liberális alkotmányt létrehozni: ‘Európában az a divat, hogy minden alkotmány liberális alkotmány, ez nem az. A liberális alkotmányok az egyén szabadságából indulnak ki, és a közjót és a közösség érdekét ez alá rendelik. Amikor az alkotmányt készítettük, akkor kérdéseket tettünk fel az embereknek. Az első kérdés az volt, hogy Ön mit szeretne, az alkotmány az egyének szabadságjogait szabályozza, és abból kiindulva hozza meg a többi szabályt, vagy egyensúlyt akar teremteni az egyének jogai és kötelezettségei között. Emlékeim szerint 80 százalék fölött mondták az emberek azt, hogy ők egy olyan világban szeretnének élni, ahol persze van szabadság, de a közjót és a közösség érdekeit nem lehet figyelmen kívül hagyni, és hozzuk egyensúlyba ezt az alkotmányban. Erre kaptam utasítást és felhatalmazást. Ezért a magyar alkotmány egy egyensúlyi alkotmány, és nem egy elbillenő liberális alkotmány, ami ma európai divat, van is belőle baj arrafele éppen elég.”*³

A tanulmány harmadik lehetséges továbbgondolási iránya a többszintű alkotmányosság és az alkotmányos identitás összefüggéseinek vizsgálata. A NER jó példa ugyanis arra, hogy amennyiben egy alkotmány egyes emberi jogokat, a demokratikus értékeket vagy a jogállamiság fogalmát a mainstream felfogás szerint problematikus módon értelmezi, az nemcsak jogtechnikai értelemben jelent kihívást amiatt, hogy a jogforrási hierarchiában magas szinten helyezkedik el, de ha nyíltan az alkotmányos identitás kifejezője, akkor ezáltal kifejezetten érinthetetlen lesz a mégoly potens nemzetközi vagy szupranacionális

³Ld. Halmai Gábor: Az illiberális demokrácián is túl?Élet és Irodalom, LVIII. évfolyam, 36. szám, 2014. szeptember 5.

instrumentumok számára. Egy az alkotmányos identitás szintjére emelt preferenciarendszer nemigen kezelhető ugyanis a többszintű alkotmányosság nemzetközi aktorai és instrumentumai által. A kudarc háromszintű: intézményi, technikai és elvi. A magyar mellett több példa is rámutat arra, hogy az Európa Tanács és az Európai Unió intézményei, amelyek a jogi mechanizmusok kialakítása során nem számoltak az emberi jogi és jogállami elköteleződés visszarendeződése irányába ható fejlődési tendenciákkal, és most szembesülnek a csatlakozási kritériumrendszer elégtelen garanciális jellegével és a már tagállamokkal szembeni adekvát instrumentumok hiányával.⁴ Intézményi és elvi tehetetlenség alatt azt értem, hogy az EJEB csak a szabadságjogok standardjainak ellenőrzésére rendelkezik mandátummal, a jogállamiság garanciáival legfeljebb uniós instrumentumok kompetenciája jöhet szóba, ám az Unió és a tagállamok alkotmányos identitása között az Európai Unióról szóló Szerződés EUSZ 4 (2) alapján⁵ a legaktívabb és föderalistább értelmezése mellett sincs a közösség normái primátusát hozó hierarchikus viszony, így a 7. és a 258. cikk⁶

⁴ A kérdéstről ld. pl. Blokker, Paul, *New Democracies in Crisis? A Comparative Constitutional Study of the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania and Slovakia* (London/New York: Routledge, 2013)., Bogdandy, Armin Von and Ioannidis, Michael, "Systemic deficiency in the rule of law. What it is, what has been done, what can be done" 1 *Common Market Law Review* (2014), 59-96., Búrca, Gráinne De: „The Road Not Taken: The EU as a Global Human Rights Actor”, 4 *American Journal of International Law* 105 (2011), 649-693., Chronowski Nóra: Az alaptörvény a többszintű alkotmányosság hálójában. In: Gárdos-Orosz Fruzsina, Szente Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014, 109-130, Chronowski Nóra: Az Unió értékei és az alaptörvény, In Chronowski Nóra (szerk.) *Alkotmány és jogalkotás az EU tagállamoként*. Válogatott tanulmányok. HVG-ORAC, Bp, 2011, 45-98, Blutman László: Az alkotmányos és az európai alapjogok viszonya, In: Bodnár László (szerk.): *EU-csatlakozás és alkotmányozás*. SZTE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszék, Szeged, 2001, Chronowski Nóra: "Integrálódó" alkotmányjog. *Dialog Campus*, Bp-Pécs 2005, Leonard Besselink: *National and constitutional identity before and after Lisbon*, *Utrecht Law Review*, 2010/3.

⁵ „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is.”

⁶ 7. cikk (az EUSz. korábbi 7. cikke) (1) A Tanács, a tagállamok egyharmada, az Európai Parlament vagy az Európai Bizottság indokolással ellátott javaslata alapján, tagjainak négyötödös többségével és az Európai Parlament egyetértésének elnyerését követően megállapíthatja, hogy fennáll az egyértelmű veszélye annak, hogy egy tagállam súlyosan megsérti a 2. cikkben említett értékeket. Mielőtt ilyen megállapítást tenne, a Tanács meghallgatja a kérdéses tagállamot, és ugyanezen eljárásnak megfelelően ajánlásokat tehet neki. A Tanács rendszeresen ellenőrzi, hogy azok az okok, amelyek alapján ilyen megállapítást tett, továbbra is fennállnak-e. (2) A tagállamok egyharmada vagy az Európai Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlament egyetértésének elnyerését követően, az Európai Tanács, miután a kérdéses tagállamot felkérte észrevételei benyújtására, egyhangúlag megállapíthatja, hogy a tagállam súlyosan és tartósan megsérti a 2. cikkben említett értékeket. A Tanács, amennyiben a (2) bekezdés szerinti megállapításra jutott, minősített többséggel úgy határozhat, hogy a kérdéses tagállamnak a Szerződések alkalmazásából származó egyes jogait felfüggeszti, beleértve az e tagállam kormányának képviselőjét a Tanácsban megillető szavazati jogokat. Ebben az esetben a Tanács figyelembe veszi az ilyen felfüggesztésnek a természetes és jogi személyek jogait és kötelezettségeit érintő lehetséges következményeit. A kérdéses tagállamnak a Szerződések szerinti kötelezettségei minden esetben továbbra is kötik ezt az államot. (4) A Tanács a későbbiekben minősített többséggel úgy határozhat, hogy a (3) bekezdés alapján hozott intézkedéseket megváltoztatja vagy visszavonja, amennyiben az elrendelésükhöz vezető körülményekben változás következett be. (5) Az e cikk tekintetében az Európai Parlamentre, az Európai Tanácsra és a Tanácsra alkalmazandó szavazási szabályokat az Európai Unió működéséről szóló szerződés 354. cikke állapítja meg. 258. cikk (az EKSz. korábbi 226. cikke) Ha a Bizottság megítélése szerint egy tagállam a Szerződésekben eredő valamely kötelezettségét nem teljesítette, az ügyről indokolással ellátott véleményt ad, miután az érintett államnak lehetőséget biztosított észrevételei megtételére. Ha az érintett állam a Bizottság által meghatározott határidőn belül nem tesz eleget a véleményben foglaltaknak, a Bizottság az Európai Unió Bíróságához fordulhat. (2) cikk Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a

alkalmazása már abban a valószínűtlen esetben is bizonytalan lenne e ponton, ha meglenne hozzá a szükséges politikai akarat. A technikai tehetetlenség példája pedig a „worst practice democracy” technikája, amelynek a különböző nemzetközi monitoringszervezetek gyakran a csapdájába esnek. Egy ügyes összehasonlító alkotmányjogi kodifikátor (és monitoringtestületi jelentéstevő) ugyanis könnyen építhet olyan alkotmányos kimérát, amelynek egyes elemei kikezdehetetlen reputációjú demokráciák megoldásait veszik át – csak éppen az egyenként szép mozaikkockákból összeálló kép lesz borzasztó...

Az írás tehát az Alaptörvény preferenciáiról szól. Kiindulópontként Herbert Küpper „Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai” című tanulmánya szolgált. Írásában Küpper rámutat:⁷ „Az alkotmány nemcsak jogszabály, hanem értékrendszer is. Az alkotmánybeli értékek alapja annak emberképe, azaz az alkotmánynak az egyénről és annak társadalmi beágyazottságáról szóló állásfoglalása.” Megítélésem szerint ennél többről is van szó: adott esetben normatív módon is értelmezhető definíciókat találhatunk arra, hogy kik vagyunk „Mi, a magyar nemzet tagjai”, akik a preambulum, a Nemzeti Hitvallás értelmében létrehozuk az alkotmányt, amely amellet, hogy „jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”, „Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.”⁸ Küpper szerint az alkotmányozó három modell közül választhat (vagy természetesen ezek valamilyen elegyét is létrehozhatja): „Az individualizmus központjában a szabadsággal és szabad akarral rendelkező egyén áll. Konfliktus esetén az egyén szabadsága elsőbbséget élvez az állammal és a társadalmi együttélésből adódó kötelezettségekkel szemben. (...) A kollektívizmus az ember társadalmi létéből kiindulva az osztársadalom (köz)érdekeit hangsúlyozza. (...) Az állampaternalizmus alaptézise, hogy az állam az érintettnél jobban tudja, mi jó az egyéneknek. (...) A demokratikus és a paternalista állam közötti különbség abban rejlik, hogy a demokratikus állam a közjó meghatározását a polgárok önmeghatározásából meríti, ezzel szemben a paternalista állam az egyéni és a közjót maga határozza meg és rákényszeríti a polgárokra. A demokratikus állam a polgárainak eszköze, míg a paternalista állam a polgárainak gyámja. Ez az államfelfogás az abszolutizmus óta a mai napig jellemzi Kelet-Közép-Európa mentalitását, így Magyarországot is.”⁹

Azzal együtt, hogy e tipológia több irányba (például a kommunitarizmus figyelembe vételével) bővíthető lenne, az írás kereteire tekintettel elfogadom Küpper tipológiáját és

pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.)

⁷ Herbert KÜPPER: Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai, *Közjogi Szemle*, 2012. 5(3): 8. Az írás a Csehi Zoltán, Schanda Balázs és Sonnevend Pál által szerkesztett „Viva vox iuris civilis: Tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából” című kötetben publikált, „Zwischen Staatspaternalismus, Kollektivismus und liberalem Individualismus: Normative Grundlagen des Menschenbilds im neuen ungarischen Grundgesetz” rövidített változata.

⁸ Az alapvetés címet viselő alkotmányi fejezet R) cikk (3) bekezdése szerint „Az Alaptörvény rendelkezéseit (...) a benne foglalt Nemzeti hitvallással (...) összhangban kell értelmezni.”

⁹ KÜPPER: i.m. 8. Érdemes felidézni Esterházy Péter a Die Zeitnek 2012 nyarán adott interjújában felhívta a figyelmet –, hogy az orbáni szövegben ellensúlyozásra szánt ’szabadság’ fogalma a magyarok számára mindig elsősorban függetlenséget és nem személyes szabadságot jelentett, vagyis a társadalom szabadsága mindig megelőzte az egyénét; ellentétben a nyugat-európai fejlődéssel, amelynek során az a felfogás alakult ki, hogy csak szabad egyének alkothatnak szabad társadalmat. Idézi Halmi Gábor: Az illiberális demokrácián is túl? Élet és Irodalom, LVIII. évfolyam, 36. szám, 2014. szeptember 5.

egyértelmű megállapításával, az alábbiakban szisztematikusan összegzem, esetenként némileg kibővítem a tárgykörben született azon szakmai érveket és észrevételeket, amelyek kritikai felvetéseket tartalmaznak.

Terjedelmi korlátokra tekintettel az nem kíván, és nem is tud átfogó képet alkotni az alkotmányos identitás teljességéről, mindössze arra hoz bizonyítékokat, hogy a Nemzeti Együttműködés Rendszere számos olyan társadalmi modellelemet és az alkotmány emberképében ezekre rezonáló preferenciát sorakoztat fel, amely – összhangban Orbán Viktor miniszterlenök a Bálványosi Szabadegyetem és Diáktábor rendezvényén 2014 júliusában megtartott, Magyarországon és külföldön egyaránt nagy visszhangot kiváltott¹⁰ előadásával – illiberálisként jellemezhetőek.

Előjáróban fontosnak tartom rögzíteni, hogy az általánosan használt terminológia szerint valamennyi nyugati demokrácia liberális demokrácia, ahol a „liberális” jelző nem egy politikai ideológia melletti elkötelezettséget jelent, hanem az alkotmányosság, az alkotmányos demokrácia szinonimája. Miklósi Zoltán így ír erről: *„A demokrácia liberális felfogása szerint a többségi döntéshozást is korlátozzák a választott többségtől független intézmények által védett egyéni jogok és szabadságok. A többségi elv e korlátok között érvényesül, e korlátok között folyik a különböző politikai ideológiák (liberalizmus, konzervativizmus, demokratikus szocializmus) versenye. ... A liberális demokrácia egy ideált rögzít: olyan politikai közösség eszményét, amelyben minden egyén a közösség egyenlő fontosságú tagja, akik szabadon dönthetnek életükről saját életfelfogásuknak megfelelően, és egyenlő beleszólásra jogosultak a közösség egészének döntését igénylő közös ügyekbe. ... A demokrácia liberális felfogásával a többségi felfogást szokás szembeállítani. A többségi felfogás lényege, hogy semmi nem korlátozza a többségi elv alkalmazását... A tisztán többségi felfogásban az éppen aktuális, pillanatnyi többség, pontosabban az általa felhatalmazott kormányzat bármilyen döntést hozhat, tetszés szerint korlátozhatja például a nemzeti, vallási, kulturális, vagy életforma-kisebbségek jogait, bármilyen mélységig szabályozhatja az egyének magánéleti döntéseit, és így tovább. ... A jelző nélküli, tisztán többségi demokráciától idegen a magán- és közügyek szétválasztása és általában bármilyen, a politikai döntéshozástól valamilyen autonómiával rendelkező szféra, beleértve természetesen a független ellenőrző intézményeket is. ... (A)z éppen valamilyen vonatkozásban kisebbségbe került egyént sem védi a legutóbbi többség által felhatalmazott kormányzat önkényétől.... (A) tisztán többségi rendszer voltaképpen nem is tekinthető demokratikusnak. Aligha tartaná bárki a demokráciával összeegyeztethetővel, hogy a választások győztese egyszer s mindenkorra*

¹⁰ „(...) Bátran ki kellett mondanunk egy olyan mondatot, ami a liberális világrendben szentségtörésnek hangzott: a demokrácia nem szükségképpen liberális.” Ld. pl. Halmi, Gábor: Illiberal Democracy and Beyond in Hungary, Verfblog, 2014/8/28, <http://www.verfassungsblog.de/en/illiberal-democracy-beyond-hungary-2/>, Honor Mahony: Orban wants to build 'illiberal state', 28.07.14, <http://euobserver.com/political/125128>, Damien Sharkov: Hungary's Mussolini Vows to Make the EU Member an 'Illiberal State', Newsweek, 7/30/14, <http://www.newsweek.com/hungarys-mussolini-vows-make-eu-member-illiberal-state-262127>, Harold Meyerson: Hungary's prime minister a champion for illiberalism, The Washington Post, 2014/08/06, http://www.washingtonpost.com/opinions/harold-meyerson-hungarys-prime-minister-is-a-champion-of-illiberalism/2014/08/06/143a53ae-1d9d-11e4-82f9-2cd6fa8da5c4_story.html, The 'Illiberal' Idea Rises. Hungary's leader issues a warning to a complacent West., The Wall Street Journal, 2014 July 31, <http://online.wsj.com/articles/hungarys-illiberal-turn-1406829873>, Kevin A. Lees: Orbán Designs to Turn Hungary into 'Illiberal' State, : 07/31/2014, http://www.huffingtonpost.com/kevin-a-lees/orban-designs-to-turn-hun_b_5634255.html, The New York Times Editorial Board: A Test for the European Union, AUG. 1, 2014, http://www.nytimes.com/2014/08/02/opinion/a-test-for-the-european-union.html?_r=0

felszámolja a szabad választások intézményét. De ugyanígy azt is könnyen beláthatjuk, hogy nem lehet szabad választás ott, ahol súlyosan korlátozzák a szólásszabadságot vagy a sajtó szabadságát, ahol nem létezik valóban plurális közéleti média, hiszen ott az autonóm választói döntés illúzió. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt is be kell látnunk, hogy minimum ezeket a szabadságokat a pillanatnyi többséggel szemben is garantálni kell ahhoz, hogy a rendszert egyáltalán demokráciának nevezhessük. És ezzel már el is jutottunk a következtetésig: csak az az állam valóban demokratikus, amely a többséget is érdemben korlátozza. A modern demokrácia egyetlen valóságosan létező, tartósan fennálló változata a liberális demokrácia.”¹¹

Halmai Gábor összefoglalásában: „Érdemes ... röviden megvizsgálni, melyek is a liberális demokrácia ... fogalmi elemei. A politikatudományi irodalom a liberális demokráciát három egymástól független, de összekapcsolódó elem együttes meglétével írja le. Ezek az elemek: a formális demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság. Eszerint a formális demokrácia a szabad és tisztességes választásokat jelenti, melyeknek eredménye nem előre kiszámítható, az emberi jogok az egyenlő emberi méltóság biztosítását és a kisebbségek védelmét, a jogállamiság pedig a következő elvek érvényesülését: a polgárok nincsenek kitéve a hatalom önkényes gyakorlásának, jogbiztonságban élnek, a jog valamennyiüket egyenlően kezeli, garantáltan hozzáférhetnek a hatékony igazságszolgáltatáshoz. ...Illiberális viszont az a rendszer, amelyben a formális választási demokrácia melletti másik két elem egyike vagy mindkettő hiányzik. Ehhez hasonlatosak azok a felfogások, amelyek választói ('electoral') vagy „átruházott” ('delegative') demokráciáról beszélnek abban az esetben, ha a demokrácia elve a választásokban merül ki, és a kormányzás ellenőrzésének liberális és republikánus dimenziója teljesen hiányzik. Az illiberális jelzőt az alkotmányokra alkalmazva általában kétféle formáját szokás megkülönböztetni a nem liberális alkotmányoknak. Az egyik a teokratikus alkotmányoké, amelyek nem vallják a modern alkotmányosságnak a nem szekuláris autoritást elvető felfogását. Ezen belül is két alcsoport létezik: az egyik az iráni, ahol az iszlám állam a jog formális szabályai közepette érvényesül, a másik a szaúd-arábiai, ahol az iszlám a jog formális ereje nélkül alakítja az emberek életét. A kommunitárius alkotmányok – mint például a dél-koreai, a tajvani vagy az orbáni beszédben is említett szingapúri, amely mellesleg gazdaságpolitikáját illetően éppenséggel neoliberalis – a liberalizmus individuális szabadságeszménye helyett a közösség, a nemzet, a társadalom érdekeinek, jólétének utilitarista elsőbbségét vallják. Ugyanakkor ezek az alkotmányosság bizonyos minimumát megőrző illiberális alkotmányok megkülönböztetendők mind az autokratikus rendszerektől, mind pedig a diktatúráktól. Az előbbieken – mint például Putyin Oroszországában – vannak ellenzéki pártok, és létezik független sajtó is, és ezek egy választói versengés látszatát is keltik, de valójában az ellenzéknek nincs valóságos esélye a választási győzelemre. A diktatúrákban viszont már sem ellenzék, sem független sajtó nincs, így ezek egyáltalán nem tekinthetők alkotmányos rendszereknek, még akkor sem, ha formálisan rendelkeznek írott alkotmánnyal. A Szovjetunió és az egykori szocialista országok ebben az értelemben nem voltak alkotmányos rendszerek, és Kína, Vietnam, Kuba és Fehéroroszország ma sem tekinthető annak.”¹²

Jelen az írás tehát a miniszterelnök szavainak egy jóindulatú értelmezését követi, abból kiindulva, hogy a fenti, hagyományos alkotmányjogi felfogástól eltérve, illiberális demokrácia alatt nem a parlamenti többség kontroll nélküli szabadságát értette, hanem

¹¹ Miklósi Zoltán: Demokrácia: liberális, alkotmányos és egyéb, Szuverén, 2014. július 31., <http://szuveren.hu/politika/demokracia-liberalis-alkotmanyos-es-egyeb>

¹²Halmai Gábor: Az illiberális demokrácián is túl?Élet és Irodalom, LVIII. évfolyam, 36. szám, 2014. szeptember 5.

pusztán a liberális, az egyéni szabadságot központi helyen elhelyező politikai ideológia elutasítását.¹³ A tanulmány – megerősítve a miniszterelnök helyzetértékelését – arra hoz példákat, hogy az Alaptörvény és több sarkalatos törvény, valamint a bírói és más hivatásrendek gyakorlata ténylegesen olyan helyzetet teremt, ahol a közösség (és ezalatt leginkább a heteroszexuális, magyar etnikumú, magát a keresztény értékrenddel azonosító, házasságban élő középosztálybeliek közösségét kell érteni) előnyt élvez az egyénnel szemben, és ahol az állami védelem alapját nem az individuum autonómiája, az egyéni szabadságjogok képezik. A Nemzeti Együttműködés Rendszerének (NER) emberfelfogása és személyképe ugyanis egyértelműen és nem is titkoltan kollektivistá és paternalista társadalommodellre épít, a személyiség jogilag definiált fogalmai ebben a keretben kelnek életre.

Terjedelmi korlátokra tekintettel tehát ez az írás nem kíván, és nem is tud átfogó képet alkotni a személyiségvédelem alanyként meghatározható entitásról sem; mindössze arra hoz bizonyítékokat, hogy néhány fontos területen hogyan jelenik meg a paternalista és kollektivistá ember- és személyfelfogás a konkrét jogi szabályozás és gyakorlat hátterében.¹⁴ Megítélésem szerint e példák a személyiségkép egészének felrajzolása hiányában is alkalmasak arra, hogy rámutassanak a NER jogfilozófiai preferenciáira és az illiberális modell melletti (bizonyos fokú) elköteleződésre.

Fontosnak tartom rögzíteni, hogy nem egy esetben a joggyakorlat és a szabályozás egyes elemei az Orbán-kormány által létrehozott közjogi struktúrát megelőzően is léteztek, és az illiberális hagyomány és gyakorlat több területen kontinuusnak tekinthető, és sokszor csupán e reflexek szervültek közjogi formává. Azt is látni kell, hogy az elmúlt évtizedben nemcsak a jogalkalmazók, de a civil jogvédők és a közéletben aktív független értelmiségiek is részesei voltak egy olyan intenzív jogértelmezési és jogpolitikai vitának, ahol a klasszikus alapjogi, a polgárok szabadságjogainak elsőbbsége irányából közelítő (értelmezésében: liberális) felfogás azzal a szempontrendszerrel állt szemben, amely az állam elsődleges feladatát az emberi méltóságnak és a közösség tiszteletének az összehangolt védelmében látja. Jól dokumentálható ez például a gyűlöletbeszéd szabályozása kapcsán folyt viták során.¹⁵

¹³ N.B. Ezen értelmezést némileg gyengítheti Rubovszky György, a parlament igazságügyi bizottságának kormánypárti elnöke kijelentése, miszerint a demokrácia a többség diktatúrája a kisebbség fölött. (Rubovszky: A demokrácia a többség diktatúrája, Index, 2014. szeptember 22.)

¹⁴ E fogalmak használata során Herbert Küpper egy korábbi írásomban tovább gondolt „Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai” című tanulmányában használt tipológiáját követem. Herbert KÜPPER: Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai, *Közjogi Szemle*, 2012. 5(3): 8. Az írás a Csehi Zoltán, Schanda Balázs és Sonnevend Pál által szerkesztett „Viva vox iuris civilis: Tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából” című kötetben publikált, „Zwischen Staatspaternalismus, Kollektivismus und liberalem Individualismus: Normative Grundlagen des Menschenbilds im neuen ungarischen Grundgesetz” rövidített változata. Írásában Küpper rámutat: az alkotmányozó három modell közül választhat (vagy természetesen ezek valamilyen elegyét is létrehozhatja): „Az individualizmus központjában a szabadsággal és szabad akaratúval rendelkező egyén áll. Konfliktus esetén az egyén szabadsága elsőbbséget élvez az állammal és a társadalmi együttéléstől adódó kötelezettségekkel szemben. (...) A kollektívizmus az ember társadalmi létéből kiindulva az államtársadalom (köz)érdekeit hangsúlyozza. (...) Az állampaternalizmus alapévése, hogy az állam az érintettnél jobban tudja, mi jó az egyénnek. (...) A demokratikus és a paternalista állam közötti különbség abban rejlik, hogy a demokratikus állam a közjó meghatározását a polgárok önmeghatározásából meríti, ezzel szemben a paternalista állam az egyéni és a közjót maga határozza meg és rákényszeríti a polgárokra. A demokratikus állam a polgárainak eszköze, míg a paternalista állam a polgárainak gyámja..” 8. o.

¹⁵ Ld. p. a liberális Magyar Narancs hasábjain folytat vitát: M. Tóth Balázs-Tordai Csaba: A gyűlöletkeltő szövegről, *Magyar Narancs*, 2013. július 25., Hegyi Szabolcs-Simon Éva Felesleges ráfizetés, *Magyar Narancs*, 2013. augusztus 15.), Kirs Eszter: Olaj, cseppenként, *Magyar Narancs*, 2013. szeptember 19., Somody

Előrebocsátom, hogy bár személyes preferenciáimat egy befogadó, a multikulturalizmus tapasztalataira épített (és azokat nem kudarcként értékelő) liberális alkotmányos modell jeleníti meg, a kollektivista elköteleződés, noha nem tekinthető éppen progresszívnek, az uralkodó alkotmányelméleti paradigma szerint összeegyeztethető a modern (liberális) alkotmányos demokráciák alapfelfogásával – legfeljebb egyes, az egyéni szabadságjogokat korlátozó kodifikációs megoldások kifogásolhatóak. Egy a kollektivizmus mellett az állampaternalista konstrukciók dominanciáját hordozó jogrendszer ugyanakkor, ténylegesen (a szabadságjogok elismerése mellett hagyományosan a kormányzat hatalmának korlátozottságát is magába foglaló) a liberális demokrácia modelljével történő olyan szakítást eredményezhet, amely – ahogy erre a NER vonatkozásában elemzők, valamint hazai és nemzetközi jogvédő szervezetek és nemzetközi szervezetek számos alkalommal rámutattak¹⁶ – az emberi jogok és az alkotmányos demokráciák XXI. századi standardjainak tagadását is eredményezi. Különösen igaz ez akkor, ha mindez a társadalom egyes csoportjainak kirekesztését és rendszerszerű marginalizációját eredményezi, és főleg ha nincs ellensúlyt adni képes társadalmi gyakorlat – ahogyan azt majd a média példáján látjuk.

Az alábbi oldalak tehát a NER olyan társadalmi modellelemeit és a személyiség fogalmának és védelmének körében jelentkező, ezekre rezonáló preferenciákat sorakoztatnak fel, amelyek illiberálisként jellemezhetőek. Műfaját tekintve az írás említetten egyfajta szöveggyűjtemény, amely alapvetően az Alaptörvény és a NER keretében jegyzett releváns sarkalatos törvények textuális elemzésére épül. Ezt kiegészíti néhány kapcsolódó bírósági döntés bemutatása, továbbá azon szakirodalmi érvek és észrevételek összegzése, amelyek e tárgykörben az utóbbi időben születtek. Vegyük tehát sorra az Alaptörvény, annak kritikusi által legfontosabbnak tartott kirekesztő preferenciáit!

1. A NER mint workfare-állam

A többek között a miniszterelnök bálványosi beszédében említett munkaalapú társadalom, a NER által alkotmányos formában is artikulált preferenciák a személyiségre vetítve középosztálybeli, a munkaerőpiacon aktív és nem hajléktalan emberképet mutatnak.

Bernadette-Szabó Máté Dániel: Hamis megnyugvás, *Magyar Narancs*, 2013. szeptember 12., M. Tóth Balázs-Tordai Csaba: Miért kell a sorompó? – A gyűlöletbeszéd-vita tanulságairól, *Magyar Narancs* 2013 október 17.

¹⁶ Lásd például Jelentés az alapvető jogok helyzetéről: magyarországi normák és gyakorlatok (az Európai Parlament 2012. február 16-i állásfoglalása alapján) (2012/2130(INI)), 2013. június 25; www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0315+0+DOC+XML+V0//EN, a „Joggal a Demokráciáért” Európai Bizottsága (a Velencei Bizottság) által

Magyarország új Alaptörvényéről, a magyarországi alkotmányozási folyamat során felmerült három jogi kérdésről, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvényről és a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvényről, az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvényről, a bíróságokról szóló, a CDL-AD(2012)001. számú vélemény elfogadása után módosított magyar sarkalatos törvényekről, valamint a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvényről készített, CDL(2011)016., CDL(2011)001., CDL-AD(2012)001., CDL-AD(2012)009., CDL-AD(2012)020., illetve CDL-AD(2012)004. számú véleménye, a Velencei Bizottságnak és az EBESZ/ODIHR-nak az országgyűlési képviselők megválasztásáról szóló törvényről szóló, CDL-AD(2012)012. számú közös véleménye.

Lásd még például Eötvös Károly Intézet–Magyar Helsinki Bizottság–Társaság a Szabadságjogokért: Fenntartások Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításával kapcsolatban 2013. március 13. helsinki.hu/wp-content/uploads/Fo_fenntartasok_Magyarország_Alaptorvenyenek_negyedik_modositasaval_kapcsolatban_2013_0313.pdf

Az Alaptörvény Alapvetés fejezet O) cikke szerint „Mindenki felelős önmagáért”, ami azt sugallja, hogy az egyén nem szorul állami vagy társadalmi gyámságra. Ezt megerősíti a V. Cikk: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.” Ez, amellett, hogy gyöngíti az erőszak alkalmazásának állami monopóliumát kimondó C) cikk (3) bekezdését („Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.”), ez olyan értelmezést előtérbe hoz, amely lehetővé teszi a tehetősök számára, hogy a végtelenen marginalizálódott underclass-szal szemben a határozott formában is fellépjenek.

Herbert Küpper¹⁷ rámutat, hogy az alapjogokról szóló fejezet „Szabadság és Felelősség” címe azt sugallja, hogy az egyén helyzetét nemcsak a szabadság fejezi ki, hanem a felelősség is, mert csak az lehet szabad, aki viseli, viselni képes a velejáró felelősséget.¹⁸ Az Alapvetés O) cikke rögzíti, hogy „képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni”, a Szabadság és Felelősség XIII. cikke pedig kimondja: „A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”, a XXX. Cikk (1) bekezdés pedig előírja, hogy „Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.”

Ugyanakkor, ahogy arra Herbert Küpper rámutat,¹⁹ a Szabadság és Felelősség XIX. cikk (3) bekezdése („Törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja”) a Nemzeti Hitvallás azon tézisével összeolvasva, amely szerint „(...) a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye” szerint a munkaethosz az emberi méltóság megkérdőjelezését jelenti: „Ezek a megfogalmazások a 20. század bal- és jobboldali totalitárius ideológiáira emlékeztetnek, amelyek szerint az ember »értéke« nem volt veszélyeztetett, hanem azt ki kellett érdemelnie az egyénnek – általában az általa végzett munkával.”²⁰

Az Alaptörvényről készült első átfogó kritikai kommentár²¹ rámutat: „az Alaptörvény a jogok gyakorlását több helyen kifejezetten kötelezettségek teljesítésétől teszi függővé. A XII. cikk például egyazon bekezdésben deklarálja mindenkinek a jogát a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához és azt a kötelezettséget, hogy képességeinek és lehetőségeinek megfelelő munkavégzéssel járuljon hozzá a közösség gyarapodásához. Ez liberális

¹⁷ Herbert Krüpper: Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai, *Közjogi Szemle* 2012/3, 8. o. Az írás a Csehi Zoltán, Schanda Balázs és Sonnevend Pál által szerkesztett „Viva vox iuris civilis: Tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából” c. kötetben publikált, „Zwischen Staatspaternalismus, Kollektivismus und liberalem Individualismus: Normative Grundlagen des Menschenbilds im neuen ungarischen Grundgesetz” rövidített változata.

¹⁸ KÜPPER: im. 8.

¹⁹ Im. 9. Hasonlóan paternalista fordulatként értelmezi az Alaptörvény XVII. cikk (1) bekezdését: „A munkavállalók és a munkaadók – a munkahelyek biztosítására, a nemzetgazdaság fenntarthatóságára és más közösségi célokra is figyelemmel – együttműködnek egymással.” Olvasatában ugyanis a „munkavállalók és a munkaadók az érdekeiket csak az Alaptörvényben rögzített, valamint más, a mindenkor kormány által meghatározott gazdaságpolitikai „közösségi célok” keretében érvényesíthetik. Gazdaságpolitikailag aktív kormány esetében a párbeszédnek nem marad sok tere, a piacgazdaság és a gazdasági szereplők önrendelkezése véget ér a munkaviszonyok terén. (...) erősen emlékeztet a kádári gazdasági rendszerre.” i.m. 10–11.

²⁰ KÜPPER, Im. 9.

²¹ FLECK Zoltán (et al.): Vélemény Magyarország Alaptörvényéről, *Fundamentum*, 2011. 15(1): 63. epa.oszk.hu/02300/02334/00043/pdf/EPA02334_Fundamentum_2011_01_061-077.pdf, 66. o.

demokráciában elfogadhatatlan: az alanyi jog jogosultjának nemcsak az áll szabadságában, hogy válasszon a kínálkozó munkalehetőségek közül, hanem az is, hogy tartózkodjon a munka választásától – a munkavégzési kötelezettség a szabadság ellentéte. Amennyiben pedig ez a szakasz kötelezettséget tartalmaz, akkor valakit (önkormányzatot, hatóságot) fel is jogosít a kötelezettség számonkérésére. Az alanyi jogosultságok gyakorlásának kötelezettségek teljesítéséhez való kötése nemcsak a jogok és köteleességek belső szerkezetét roncsolja (gyakorlatilag eliminálja az alanyi jogokat), hanem tartalmilag is kifogásolható. ... A szociális jogokról és az állami szociálpolitikáról szóló XIX. cikk arra jogosítja fel a parlamentet, hogy a szociális intézkedést igénybe vevő polgárokat „a közösség számára hasznos tevékenység” végzésére kötelezze. ... A jogok alanya ugyan az ember, még akkor is, ha jogai közösségek (I. cikk), de az Alaptörvény helyenként antiindividualista: a jogok nem feltétlenül a személy autonóm érdekeit védik, hanem (közelebbről meg nem határozott) közösségi érdekeket. E helyeken az Alaptörvény nem a jogosultságokat tekinti a közösség (állam) cselekvési korlátjának, hanem a közösség érdekeit a jogok forrásának és egyben korlátjának. Így a gazdaság alapjait az Alaptörvény a vállalkozás szabadságában és az értékteremtő munkában nevezi meg [M] cikk]; az egyéni öngondoskodás közösségi kötelezettségekkel párosul [O] cikk]; a tulajdon és az öröklés szabadságáról szóló XIII. cikk pedig a tulajdonos „társadalmi felelősségére” „figyelmeztet”.

A hajléktalanság (több hazai és nemzetközi jogvédő szervezet²² által erős kritikával illetett) kriminalizálásának lehetővé tétele sajátos példája az alkotmányos értéktételezésnek. A Nemzeti Hitvallás szerint mi magyarok „Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének köteleességét.” Ugyanakkor a Szabadság és Felelősség XXII. cikk (3) bekezdése szerint „Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.”

A 2011-ben elfogadott új szabálysértési törvény pénzbüntetéssel, illetve szabadságvesztéssel szankcionálta a közterületen való életvitelszerű tartózkodást, illetve az életvitelszerűen használt ingóságok közterületen való tárolását. Az Alkotmánybíróság 2012-ben megsemmisítette a törvénynek ezt a rendelkezését,²³ kimondván, hogy a jogszabály a hajléktalanságot mint élethelyzetet kriminalizálta, és ezzel megsértette a jogállamiság elvét. Ezt írta felül a XXII. cikket is megváltoztató Negyedik alkotmánymódosítás, és így, ahogy arra a Velencei Bizottság számára készített amicus szerzői rámutatnak, az Alaptörvény többé nem támogatja az alkotmány korábbi, a személyi autonómián, szabadságon és egyenlőségen alapuló morális olvasatát.”²⁴ Az Alaptörvény e rendelkezésének egyik lehetséges értelmezése sérti a hajléktalannak a méltósághoz való elidegeníthetetlen jogát, ugyanis a szabályozás arra teremt lehetőséget, hogy a hajléktalan embereket kizárólag azon az alapon fosszák meg egyes jogaiktól, mert hátrányos helyzetben vannak. A hajléktalanság kriminalizálásának ily módon konstituált lehetősége a szegénység miatti diszkrimináció eredményezhet és több ponton ellentétes a nemzetközi emberi jogi előírásokkal. A Polgári

²²Lásd például www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13206&LangID=E, vagy Eötvös Károly Intézet–Magyar Helsinki Bizottság–Társaság a Szabadságjogokért: Fenntartások Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításával kapcsolatban, 2013. március 13., http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Fo_fenntartasok_Magyarország_Alaptorvenyenek_negyedik_modositasaval_kapcsolatban_2013_0313.pdf.

²³ 38/2012. (XI. 14.) AB határozat.

²⁴ BÁNKUTI Miklós (et al.): Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról, *Fundamentum*, 2013 17(3): 12. www.fundamentum.hu/alaptorveny-es-europa/cikk/amicus-brief-velencei-bizottsagnak-az-alaptorveny-negyedik-modositasarol, 21-23. o

és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya vagy az Európai Unió Alapjogi Chartája alapján például a sérthetetlen emberi méltóság nem függ a megfelelő lakhatástól vagy tulajdontól; azt minden ember elidegeníthetetlen jogaként kell tiszteletben tartani. Hasonlóképp, az Európai Emberi Jogi Egyezmény 14. cikke értelmezésében a szociális jogok a társadalmi jólétet szolgálják, és attól függetlenül, hogy kérdéses, hogy milyen közvetlen igényeket alapozhatnak meg az állammal szemben, az bizonyos, nem szolgálhatnak szabálysértési vagy büntetőeljárások alapjául azokkal szemben, akik nem férnek hozzá ezekhez a jogokhoz. Kijelenthető, hogy a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikkében vállalt kötelezettségek isi sérülnek e rendelkezés által.²⁵

Majtényi Balázs így ír erről: „Az Alaptörvény meglepő módon a megfelelő lakhatáshoz való jog részeként (sic!) hatalmazza fel arra a parlamenti többséget, hogy a hajléktalanokat szankcionálja. ... (B)izonyos alapjogok esetében valóban nem ismeretlen a közrendre, közbiztonságra és közegészségre való hivatkozással történő korlátozás. A jogkorlátozás alapjaként viszont meglehetősen szokatlan a kulturális értékekre hivatkozni. ... (Így azoknak a (hajléktalanoknak a) jogait, akik nem élnek a képzelt etnikai nemzet számára deklarált elvek alapján (az alkotmányozó megfogalmazása szerint „kulturális értékek” szerint) korlátozni lehet.”²⁶

Lényeges e tekintetben a Kúria 2014. szeptember 9-én meghozott határozata,²⁷ amely kimondta, hogy *“a lakhatási szegénység - és az azzal szoros összefüggésben álló guberálás - létállapot, amely a közösség számára is szociális kötelezettségeket teremt. A hajléktalan életvitel társadalomra veszélyesség hiányában nem büntethető, a hajléktalanság általában nem teremt legitím okot arra, hogy valakit a szociális ellátás, a külterületi tartózkodás avagy a büntetés/szankció vállalásának választási kényszere elé állítson a közhatalom. A jog eszközei önmagukban nem alkalmazhatóak hatékonyan arra, hogy a közösséget „védjék” a lakhatási szegénység és az azzal járó körülmények látványától. ... mivel a helyi önkormányzati szabályok a jog kriminális eszközeinek segítségével kényszeríthetik a hajléktalan embert meghatározott közterület elhagyására és ... a törvényi szabálysértési tényállással védett értékek az Alaptörvényben rögzítettek ugyan, mégis alanyi jogokat nem érintő, elvont értékek, ezért a Szabs.tv.²⁸ felhatalmazó rendelkezéseit megszorítóan kell értelmezni ... A megszorító értelmezés azt jelenti, hogy a közterületen való életvitelszerű tartózkodás csak ott lehet tilalmazott, ahol a védendő értékek kifejezetten, tényszerűen igazolhatóan érvényesülést kívánnak. A hajléktalan személy nem rekeszhető ki a települések, egyes önkormányzatok illetékességi területének egészéből, sőt egyes összefüggő településrészekből sem. Másrészt a megalkotott önkormányzati rendelet rendelkezéseinek a normavilágosság követelményének megfelelően, kellően pontosnak kell lenniük. Nem megengedhetőek az olyan megfogalmazások, amelyek relativizálják annak a tilalmazott közterületnek a kiterjedését, amelyen a hajléktalan ember életvitelszerű tartózkodása szabálysértést valósít meg.”*

A döntés alapjául az állampolgári jogok biztosának kezdeményezése szolgált, amelyben a Fővárosi Közgyűlés rendelete azon rendelkezéseinek a megsemmisítését indítványozta, amelyek hajléktalanmentes övezetté nyilvánították Budapest nagyobbik részét. Az ombudsman aggályosnak tartotta, hogy a szabályozás a tilalmazást tette főszabállyá legitím

²⁵ Uo.

²⁶ MAJTÉNYI Balázs: Alaptörvény a nemzet akaratából, *Állam- és Jogtudomány*, 2014. 1: 93.

²⁷ Köf.5.020/2014/6.

²⁸ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény

cél és érdemi indok nélkül.²⁹ A Kúria ugyanakkor csak részben osztotta az ombudsman véleményét,³⁰ és megalapozottnak ítélte azt, hogy a gyalogos aluljárók olyan “közúti műtárgyak” (sic!), amelyek törvényi meghatározottságuknál és fizikai kiterjedésüknel fogva egyértelműen körülírhatóak: *Funkciójuk a közrend és azon belül a közlekedés rendjének fenntartásához, biztonságához kapcsolja e közterületeket. Fizikai jellegük indokolja úgy a zavartalan megközelíthetőségüket, mint az azokból való biztonságos kijutást (védőtávolság előírása, a területek szabad, akadálymentes megközelíthetősége). Fokozottan fennállnak ezek a követelmények azon gyalogos aluljárók esetében, amelyek mérhető adatokkal alátámasztottan, napi szinten kitettek a tömeges használatnak. A közutak ezen műtárgyainak rendszeres, tömegek általi használata, a közbiztonsági követelmények garantálhatósága nem egyeztethető össze az életvitelszerű lakhatással és az azzal szükségképpen együtt járó körülményekkel.*”

A fenti sorok azt mutatták be, hogy végső soron a NER által konstituált workfare állam a munkaerőpiacon aktív és nem hajléktalan emberek irányában oly módon fogalmaz meg alkotmányos szintű preferenciákat, amelyeknek egy része nehezen egyeztethető össze az emberi jogok nemzetközi standardjaival.

2. Az NER-ben a politikai közösség tagjai, a magyarok szükségképpen patrióták

Az Alaptörvény preambuluma, az említett módon nem az alkotmányt elfogadó parlamenti képviselők, hanem a „magyar nemzet tagjai”, azaz valamennyi magyar nevében kinyilatkoztatott „Nemzeti Hitvallás” rögzít jó néhány tulajdonságot, amely szükségképpen sajátja valamennyi magyarnak.³¹ Így: „Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette. Büszkék vagyunk az országunk megmaradásáért, szabadságáért és függetlenségéért küzdő őseinkre. Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira. Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit. Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait. (...) Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez. (...) Valljuk, hogy a huszadik század erkölcsi megrendüléshez vezető évtizedei után

²⁹ Az önkormányzat hangsúlyozta, hogy a parkolási rendeletében védett övezetnek minősített közterületek összefővárosi szinten is védendő történelmi-kulturális értéket képviselnek, amelyek jelentős része egyben világörökségi terület is. Rámutatott továbbá, hogy a kijelölt területeken – a közbiztonság veszélyeztetése, a közterületeken megoldhatatlan közegészségügyi problémák nélkül –, nem biztosítottak azok az alapszolgáltatások, amelyek az életvitelszerű tartózkodással, a mindennapi élet szükségleteivel állnak összefüggésben. Arra is hivatkozott, hogy a fővárosban fővárosi és a civil szervezetek fenntartásában összességében 6500 férőhelyes kapacitás áll rendelkezésre annak érdekében, hogy az arra rászoruló embereknek ne kelljen a közterületeken életvitelszerűen tartózkodni. Ez a kapacitás az aktualizált adatok szerint 85 %-os kihasználtsággal működik.

³⁰ A döntés kritikájáról ld. http://ataszjelenti.blog.hu/2014/11/06/karcsu_a_kuria_dontese_hajlektalan_ugyben?token=7828347fbc2bf257dc68e24b1efc1e10

³¹ A szöveg ilyen irányú potenciális értelmezését megítélésem szerint nem zárja ki az, hogy az alaptörvény utolsó előtti sorában az áll, hogy „Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg”, ahogy az sem, hogy a preambulom záró sora szerint „Mi, Magyarország polgárai készen állunk arra, hogy országunk rendjét a nemzet együttműködésére alapítsuk.”

múlhatatlanul szükségünk van a lelki és szellemi megújulásra. (...) Bízunk a közösen alakított jövőben, a fiatal nemzedékek elhivatottságában. Hisszük, hogy gyermekeink és unokáink tehetségükkel, kitartásukkal és lelkierejükkel ismét nagygyá teszik Magyarországot. (...) Mi, Magyarország polgárai készen állunk arra, hogy országunk rendjét a nemzet együttműködésére alapítsuk (...) Tagadjuk a magyar nemzet és polgárai ellen a nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák uralma alatt elkövetett embertelen bűnök elévülését.”

A szöveg szigorú olvasatában közjogilag a politikai közösségben betölthető tagság vonatkozásában így megkérdőjeleződik azon magyar állampolgárok helyzete, akik vagy nem értenek feltétlenül egyet ezen állítások mindegyikével, vagy történetesen csak más dolgokra büszkék, másban hisznek.

3. A NER-ben a személyiségvédelem központjában a közösség és annak (tagjaira kivetített) méltósága áll

A szabadságjogoknak markánsan nem az egyéni önrendelkezésem alapuló (hanem illiberális) kollektivistá felfogása jelenik meg az Alaptörvény a preambulúmának azon (egyébként az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát követő) deklarációjában, amely szerint „(...) az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki”. Erre ráerősít az Alapvetés fejezet G) cikk (2) bekezdése, miszerint: „Magyarország védelmezi állampolgárait”. Herbert Küpper szerint az „emberkép szempontjából itt az egyén megszűnik alany lenni, és csak az állami védelem tárgya. Hasonlóan paternalista elemként értékeli az I. cikk (1) bekezdésének 2. mondatát, amely szerint az emberi jogok „védelme az állam elsőrendű kötelezettsége”. „A régi Alkotmány 8. § (1) bekezdése még arról szólt, hogy e jogok »tiszteletben tartása és védelme (ebben a sorrendben) az állam elsőrendű kötelessége«. A tiszteletben tartás a liberális szemléletet juttatja kifejezésre, mert azt jelenti, hogy az állam visszahúzódik, teret hagyva a polgár szabadsága kibontakoztatásának. Ezzel szemben a jogok védelme azt jelenti, hogy az állam aktívvá válik, cselekszik, ami azzal a veszéllyel jár, hogy az egyén helyett az állam határozza meg, hogy az egyéni jogok mikor, milyen mértékben érvényesülnek.”³²

A szólásszabadság és a közösségalapú méltóságvédelem kapcsán még markánsabban megrajzolható a NER vonatkozó tárgyú profilja. Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség fejezet IX. cikk (5) bekezdése kimondja, hogy: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

Majtényi Balázs rámutat arra, hogy az emberi méltóság általában az egyén és nem a közösség, különösen nem a többségi nemzet méltóságát védi, az pedig különösen nem rendhagyó, hogy a többség méltóságát is védjék a kisebbséggel szemben. „A parlamenti többség e rendelkezésre hivatkozva jogosultságokat korlátozhat, így ... hatékony eszközt ad a kormánykritikával szembeni fellépésre. Például aki az etnikai nemzet nevében eljáró parlamenti többséget, ami esetünkben az alkotmányozó és módosító hatalom, bírálja, e cikk értelmében megsértheti a magyar nemzet méltóságát.”³³

³² Küpper, Im. 10. o.

³³ MAJTÉNYI: i.m. 94.

A szabályozás azért problematikus tehát, mert a gyűlöletbeszéd, és általában az identitás alapú méltóság védelme akkor releváns, ha valamilyen sérülékeny helyzet folyamánya, és fennáll a tényleges vagy potenciális kirekesztés, marginalizáció veszélye. Nem világos, hogy a nemzeti többséghez, a magyar nemzethez tartozás Magyarországon ma miért tekinthető a személyiség olyan elemének, amely stigmát, kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt jogi védelemre igényt tarthatna. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozásakor ugyanis leginkább meggyőzőnek azok az érvek tekinthetőek, amelyek a gyűlöletbeszédet nem általános méltóság-, hanem valamilyen kisebbségvédelmi intézkedésként legitimálják: olyan csoportok tagjai esetében, akik csökkent érdekérvényesítő képességük, vagy valamilyen történelmi trauma okán nem képesek a többséggel azonos mértékben részt venni a demokratikus diskurzusban. A gyűlöletbeszéd tilalma tehát lehet a történelmi igazságtétel,³⁴ vagy olyan csoportok védelmének eszköze, amelyek az ellenük irányuló gyűlöletet nem tudják figyelmen kívül hagyni, vagy fellépni ellene – és álláspontom szerint csak ilyen esetekben is indokolt alkalmazni.

Az elmúlt években a gyűlöletbeszéd szabályozására tett sok meddő, számos alkotmánybíróvási kontrollon elbukott szabályozási kísérletet követően az Országgyűlés egy, a gyűlöletbeszéd szankcionálására vonatkozó rendelkezést illesztett az új Polgári Törvénykönyv 2:54. § (5) bekezdésébe, amely biztosítja az egyén számára a jogot, hogy gyűlöletbeszéd esetén a jogsértővel szemben igényt érvényesítsen: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.”

Annak érdekében, hogy eloszlassa a felmerülő alkotmányos aggályokat, a kétharmados többséggel rendelkező kormányoldal nem sokkal az új Ptk. elfogadását követően a gyűlöletbeszéd szankcionálását lehetővé tévő szabályt az Alaptörvénybe is beillesztette.³⁵

Az új Ptk. a közösséget ért jogsérelem esetén teszi lehetővé a fellépést. A közösség ugyanakkor a polgári jog általános szabályai szerint nem jogalany, így személyisége sincs, azaz polgári jogi védelemben sem részesülhet. A polgári jogi jogviszony mindig két egyén egymással szembeni viszonya (fogalmilag), így ez polgári jogi logikába sem anyagi jogi, sem eljárásjogi szempontból nem illeszkedik. Emellett a klasszikus alkotmányjogi dogmatikával sincs összhangban, hiszen az emberi méltósághoz való jog³⁶ csak egyes emberek viszonylatában értelmezhető.

³⁴ Vö.: UITZ, Renata: Does the Past Restrain Judicial Review? (Reference to History and Traditions in Constitutional Reasoning), *Acta juridica Hungarica*, 2000. 41(1–2): 47–78.

³⁵ Bővebben ld. pl. KOLTAY András: A gyűlöletbeszéd korlátozása a magyar jogrendszerben. In KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd szabályozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (Budapest: Complex 2013). 106-109. GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásról. *Fundamentum* 2013/4. 21-38. Smuk Péter: Ostrom vagy felújítás alatt: a véleményszabadság új határai. *Közjogi Szemle* 2013/2. 25-34. Tóth J. Zoltán: Az önkényuralmi jelképek használata mint a véleménynyilvánítási szabadság korlátja? *Jogelméleti Szemle*, 2013/3. 9-10. Hanák András: Sötétség délben: az alkotmányosság alkonya Magyarországon. *Fundamentum* 2013/1. 71.

³⁶ Ld. pl. Mahlmann, Matthias. “Human dignity and autonomy in modern constitutional orders” In: Michel Rosenfeld and András Sajó (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press: Oxford, 2012 pp. 370–396, 384, 390-91, Mc Crudden, Christopher, “Human dignity and judicial interpretation of human rights” 4 *European Journal of International Law* 19 (2008) 655-724., Dupre, Catherine, “Dignity, Democracy, Civilisation” 33 *Liverpool Law Rev* (2012), 263–280., Jones, Jackie, „Human Dignity in

Sajátos kodifikációs logikát követve az Alaptörvény IX. cikke egyfelől kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére, ugyanakkor a következő mondatban a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását nem a közösségek méltósága mint érték vagy államcél, hanem az egyes, a közösséghez tartozó emberek emberi méltóságához való jogának biztosítása érdekében kívánja lehetővé tenni.

A szabályozás alkalmazhatósága körében tehát a központi kérdés az, hogy a „közösséget ért jogsérelem” esetében megállapítható-e egyáltalán az egyéni jogsérelem bekövetkezése. A német alkotmánybírói gyakorlatból ismert átsugárzási elmélet értelmében „[e]lsősorban az etnikai, faji, testi vagy szellemi tulajdonságokkal összefüggő kijelentéseknél fordulhat ez elő, ha a kijelentésből egy egész személyi körnek és egyben e személyi kör minden egyes tagjának kisebbséghez tartozásának következtében levezethető.”³⁷ A magyar nemzethez tartozás esetében ugyanakkor ez az elmélet értelemszerűen nem lesz alkalmazható, hiszen egy gyűlölködő, kijelentés³⁸ esetében aligha lesz megállapítható az, hogy a csoport olyan sérülékeny, hogy a csoportot ért támadás képes átsugározni valamennyi egyénre.

Sajnálatos módon a többségi közösség védelme nem precedens nélküli a magyar közjog NER-t megelőző történetében. Az Alkotmánybíróság egy 2008-ban született, Paczolay Péter előadó alkotmánybíró által jegyzett határozata szerint sértette az egyenlő emberi méltósághoz való jogot az, hogy a 2007-ben született Ptk. módosítás gyűlöletbeszéd esetében csak a kisebbséghez tartozás esetében tette lehetővé a törvényben szabályozott módon az egyéniesített jogvédelmet. A szabályozással létrehozott új, nevesített személyiségi jog alapját az Alkotmánybíróság szerint az képezte, hogy elismerhetőek olyan, a személyiségbe beépült tulajdonságok, amelyek egyben közösségteremtő funkcióval is rendelkeznek. „Nincs a tárgyilagosságról szóló mérlegelés szerint ésszerű indoka annak, hogy a csoportképző tulajdonságok csak kisebbségként létező személyösszességet jellemezhetnek (ugyanis a) ...bban az esetben, amikor a védelem tárgya olyan közösséget jellemző tulajdonság, amely a társadalom egészéhez viszonyított többséget jellemzi, a magukat a közösséghez tartozónak tekintő személyek, lényegében számbeli többségükre tekintettel védelem nélkül maradnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a szabályozás nem kezeli az érintetteket azonos méltóságú személyként...”³⁹

A 96/2008 (VII. 3.) AB határozatban megfogalmazott gondolatmenet lényege tehát az, hogy az alkotmányban meghatározott egyenlő védelem követelményének ellentmond, ha a törvény csak a kisebbségben lévő egyének esetében ismeri el a közösségi jogsérelem átsugárzását. A következmény pedig az, hogy a többség tagjai számára is megfelelő jogvédelmet kell biztosítani az államnak, ha a személyiségük lényegi vonására vonatkozó, a közösségük ellen irányított jogsérelem sérti a személyhez fűződő jogukat.

E felfogás ugyanakkor negligálja a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának a klasszikus (liberális) alkotmányos demokráciákban alapvetőnek tekintett kisebbségvédelmi

the EU Charter of Fundamental Rights and its Interpretation Before the European Court of Justice” 33 Liverpool Law Rev (2012) 281–300.

³⁷ BVerfGE 93, 266.

³⁸ Kodifikációs problémaként nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy az „indokolatlanul bántó” fordulat egyébként értelmezhetetlen is, mivel a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben irrelevánsnak tűnik, hogy a kijelentés, magatartás köznyelvi értelemben indokoltan vagy indokolatlanul volt bántó. A megfogalmazásból olybá tűnik, mintha a (z objektív) jogsérelemnek legalábbis az alábbi releváns fokozatai elkülöníthetőek lennének: (szubjektív) nem bántó, (szubjektív) bántó, (objektív) indokoltan bántó, és (objektív) indokolatlanul bántó. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolásában olvashatjuk, hogy az indítványozó ombudsman például a hasonló jellegű értelmezhetetlenséget alkotmányossági kérdésként kezelte: „Az indítványozó szerint a jogbiztonság és a normavilágosság szempontjából már maga a „méltányolható” jelző is nehezen értelmezhető, mivel nem feltételezhető, hogy jogi értelemben létezhessen „nem méltányolható” közérdek.” Indokolás [3].

³⁹ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 831—832.

feltétel szükségességét. E doktrína lényege, hogy a kisebbségben lévő, személyiségük lényegi vonásaként egy csoporthoz tartozó egyének, érdekérvényesítő képességük hiányában nem képesek úgy részt venni a demokratikus diskurzusban, mint a többség, és a gyűlöletbeszéd az ő tekintetükben ezért bénító hatású lehet, míg egy erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező csoport képes az ellene irányuló gyűlöletet figyelmen kívül hagyni, vagy fellépni ellene. Eszerint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása csak abban az esetben indokolható, azaz szükséges az egyébként legitimnek tekinthető jogalkotói cél, a közösségek méltóságának megőrzése érdekében, ha az a kisebbségvédelem eszközeként jelenik meg az extrém módon támadó véleménynyilvánítás kivételes eseteiben.⁴⁰

A Társaság a Szabadságjogokért szakértői⁴¹ szerint „A kollektív személyiségi jogi védelem bevezetése ebben a formában eleve diszkriminatív, mert csak olyan személyek számára biztosít fellépési lehetőséget a törvény, akik a magyar nemzethez, vagy a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez való tartozás miatt érzik személyiségi jogaikat megsértve. A nem és a nemi identitás, a szexuális orientáció, a fogyatékoság, életkor, stb. szerinti közösséghez tartozók ki vannak zárva ebből a lehetőségből. Az új kollektív személyiségi jogi védelem egyik törvényi követelménye az, hogy nagy nyilvánosság előtt kell elhangzania a jogsértő beszédnek. Ez a feltétel azonban véleményünk szerint nem elég szűk. Így ugyanis jogsértőnek fognak minősülni az olyan közlések is, amelyekkel a sértett csoport tagjai nem is találkoznak, pedig a vélemények, legyenek bármilyen elítélendőek, nem okozhatnak jogsérelmet akkor, ha a csoport tagjának esélye sem volt a közléssel annak elhangzásakor szembesülni. A TASZ szerint a véleménynyilvánítás szabadsága legfeljebb akkor korlátozható a csoportot érő jogsérellem esetén, ha az érintett csoport tagja rá van kényszerítve, hogy az őt sértő véleménnyel szembesüljön. (Egyébként a sérelemdíj intézményének bevezetése önmagában is lehetővé tenné azt, hogy a csoportot érő sértések miatt a csoport tagja pereljen, mert nem kell majd bizonyítani semmilyen nem vagyoni hátrány bekövetkeztét, csak a sérelem tényét – az pedig adott esetben egy csoport.) Jelen formájában a kollektív személyiségi jogi védelem szabályozása nem más, mint a gyalázkodás, azon belül is a nemzet- és vallásgyalázás (blaszfémia) polgári jogi szankcionálásának megteremtése. A nagymértékű sérelemdíjak megítélésének lehetősége legalább annyira alkalmas lesz a szólásszabadság korlátozására, mint amennyire a büntetőjogi következmények alkalmasak lennének. Az új Ptk. életbe lépése a hazai szólásszabadság ügyét évtizedekkel fogja visszavetni.”

A többségi közösség védelme mellett a NER-ben a büntetőjog eszközei által is biztosított, és nem is csak a gyűlöletbeszéd esetében. Az utóbbi tényállását és büntetőjogi szankcióját a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.) 332. §-a szabályozza. Eszerint *közösség elleni uszítás* büntetést követi el az, aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékoságra, nemi identitásra, szexuális

⁴⁰ A Ptk gyűlöletbűncselekmény-szabályozásának további illiberális eleme az ügyész keresetindítási jogában jelentkezik. E jogot a Ptk ugyanis nem az egyén helyett, annak „képviselőjében”, hanem a megsértett közösség nevében biztosítja. Az indokolás szövegezésében „a módosító javaslat azt a közérdekű célt valósítja meg, hogy a közérdeket sértő kollektív személyiségi jogi jogsérelmek akkor se maradjanak szankcionálatlanul, ha a közösség egyik tagja nem érvényesíti a harmincnapos határidőn belül igényt”. Ez a szabályozás azon az elven alapul, hogy a jogsértés szankcionálása akkor is szükséges, ha az érintettek maguk nem indítanak keresetet. Tekintettel arra, hogy a közösség a magánjognak – említettem – nem alanya, így e megfogalmazás nehezen értelmezhető.

⁴¹ Hegyi Szabolcs – Simon Éva: Szólásszabadság elleni fegyver lett belőle, http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/15/baj_van_az_uj_ptk-val_4_resz_szolasszabadsag_elleni_fegyver lett_belole

irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít. A tényállásról készült első átfogó kommentár⁴² rámutat, hogy a gyűlöletre uszítás tulajdonképpen a „klasszikus” gyűlölet-bűncselekmény, a *közösség tagja elleni erőszak* egyfajta előkészítését jelenti. A Btk. 216. §-ban szabályozott tényállás szerint: „(1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösséggellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az uszítás esetében a kodifikátor az exemplifikáció módszerét követte, vagyis egy példalázó nyílt listával határozta meg, hogy melyik közösség tagjának sérelmére követhetőek el a bűncselekmények. A magyar nemzet, mint védett jogtárgy az uszítás esetével ellentétben a közösség tagja elleni erőszak tényállásának nem része. A jogalkalmazásban a büntető eljárások kapcsán is kiemelt helyet tölt be annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy kiterjed-e 216.§ védelme ki a többséghez tartozókat értelemszerűen valamely kisebbséghez vagy legalábbis nem a többségi nemzethez tartozók irányából ért támadásokra. Jogvédők rámutatnak ugyanis arra, hogy az első sorban a romákat és az LMBTQ-közösség tagjait ért atrocitások esetében rendkívül alacsony azoknak az eseteknek a száma, amelyekben a hatóságok a közösség tagja elleni erőszakként értékelik a támadásokat. Ezzel szemben több esetben megállapította a tényállás kimerítését a nyomozóhatóság és a bíróság, amikor romák által a többségi nemzet tagjai sérelmére elkövetett testi sértést kellett minősíteniük.⁴³

A Btk miniszteri indokolása alapján a tényállásban szereplő fordulat, a lakosság egyes csoportja ténylegesen bármely, azaz még a személyiség lényeges vonása által sem meghatározott csoport lehet,⁴⁴ és a gyűlölet-bűncselekmény, gyűlölet-beszéd tényállásokra

⁴²ÁTOL Dorottya – DOMBOS Tamás – JOVÁNOVICS Eszter – M. TÓTH Balázs – PAP András László – UDVARI Márton: „Közösség tagja elleni erőszak – alternatív kommentár” *Fundamentum* 2013/4. 79-92., 90.

⁴³Bővebben ld. pl. JOVÁNOVICS Eszter – PAP András László: „Kollektív bűnösség a XXI. század Magyarországon: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblemikus perben” *Fundamentum* 2013/4. 153-157., továbbá BALOGH Lídia - DINÓK Henriett - PAP András László: „A jog által láthatatlan? A gyűlölet-bűncselekmények szabályozási kérdései és gyakorlati problémái” *Fundamentum* 2012/4.

⁴⁴„A sértetti kört a hatályos Btk. szerint a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai (vagy vélt tagjai) alkotják, ugyanakkor a több mint tízéves jogalkalmazási tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak e csoportok tagjai vannak kitéve támadásnak a csoporthoz való vélt vagy valós tartozás okán. A társadalomban további csoportosulások, közösségi formák is léteznek, amelyek tagjaival szembeni diszkriminatív és erőszakos megnyilvánulásokat hasonlóan szigorú büntetéssel kell fenyegetni. ... Ez a szélesebb megfogalmazás lehetővé teszi, hogy a büntetőjogi védelem valamennyi olyan közösség, csoportosulás tagjára kiterjedjen, akit a csoporthoz való tartozása vagy annak vélelmezése miatt bántalmaztak, avagy erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítettek valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltűrésére. Amint azt a közösség elleni izgatás tényállását vizsgáló 30/1992. (V. 22.) AB határozat kifejtette, az Alkotmánybíróság értelmezésében a lakosság egyes csoportjai kitétel mögött „az eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg”. A lakosság egyéb csoportjai, mint speciális jogi tárgyak, a lehetséges sokféleségük miatt még példalázó jelleggel sem sorolhatók fel. A tényállásszerűséghez azonban minden esetben szükséges, hogy a bántalmazás, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kényszerítés a valamely tekintetben együvé tartozó személyek összessége ellen irányuljon. Tehát, ugyanúgy, ahogy a közösség elleni izgatás tényállásánál a gyűlöletre uszításnak sem több, azonos ismérv alapján elkülönülő csoport ellen kell irányulnia, hanem elegendő egy csoport, a közösség tagja elleni erőszakkal is elegendő a tényállás megvalósításához, ha egy, azonos ismérv alapján elkülönülő

nem érdemes úgy tekintenünk, mint „identitás-védő”, a rasszizmus és kirekesztés elleni fokozott büntetőjogi védelem céljából megalkotott tényállásokra. A bírói gyakorlat ugyanakkor több esetben mégis azt a felfogást képviseli, amely szerint a tényállás elsősorban a kisebbségek védelmére született, és relatív módon, az adott mikroközeg figyelembevételével határozza meg a kisebbséget: A Kúria egy döntése szerint: *“A bűncselekmény az emberi méltóságot, és emellett, illetve ezen belül a különböző kisebbségeket védi; elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépést tilalmazza. (...) A bűncselekmény védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik. (...) relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek.”*⁴⁵ A Legfelsőbb Bíróság 2011-ben úgy foglalt állást egy a Magyar Gárdához tartozó személyek terhére elkövetett bántalmazás kapcsán, hogy *„A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait - kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta - értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet. [...] A bűncselekmény (ti. közösség tagja elleni erőszak) jogi tárgya a meghatározott - nyelvi, kulturális, hitbeli összetartozás, avagy a közös eszmerendszer által jellemzett- csoportokhoz tartozás joga és az erre épülő különbözőségek tiszteletben tartása. Az eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom stb.) tagjai azonban csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejti ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait - kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta - értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve súlyos sérelmet.”*⁴⁶

Összefoglalóan megállapíthatjuk: a közösségalapú méltóságvédelem, noha önmagában is felvet dogmatikai és gyakorlati nehézségeket, hiszen nem világos, hogy az egyén vagy a közösség alanyainak jogát és méltóságát védi, a leginkább akkor válik problematikusá a hagyományos, liberális alkotmányjog szempontjából, ha az a többségi közösség védelmét szolgálja. A NER azonban túllépett a dilemmán: alkotmányosan rögzítette ennek lehetőségét, vagy más értelmezésben: kötelezettségét.

4. A NER-ben a közhatalom ellenőrizhetősége alárendelt a személyiségvédelemhez képest

Az írás ezen, legterjedelmesebb fejezete a NER a személyiségvédelmi jog által artikulált személyiségképét vázolja fel.

(i) Liberális eszköz illiberális célokhoz: személyiségvédelem a NER-ben

A NER személyiségmodelljének az a sajátossága, hogy, ellentmondva az egyébiránt meghatározó kollektivisták elköteleződésnek, egy szabadságjog (a személyes adatok védelme), felülír közösségi célokat – ezáltal egy látszólag liberális elköteleződés tanúi lehetünk. A

csoporthoz tartozás, vagy vélt tartozás miatt bántalmazzák vagy kényszerítik valamire a csoporthoz tartozó személyt.” www.parlament.hu/irom38/06218/06218.pdf.

⁴⁵Bfv. II. 590/2012/18.

⁴⁶Bfv.III.87/2011/5.

liberális eszköz azonban illiberális célt szolgál: a közhatalom ellenőrizhetőségének korlátozását. Meg kell jegyezni, hogy e jogalkotói és jogalkalmazói attitűd megelőzi a NER-t. Vélhetően a totalitárius rendszer, a diktatúra közelsége miatt az állami és civil jogvédő szervezetek a rendszerváltást követően egyaránt mindig is igen érzékenyek voltak az állam mindent látó és ellenőrző tekintetére: a személyes adatok védelme terén – legalábbis a legutóbbi időkig – Magyarország a világ élvonalába tartozott. Mindössze két évvel a rendszerváltást követően elfogadott progresszív adatvédelmi törvénnyel,⁴⁷ 2012 januárjáig önálló és igen aktív specializált ombudsmannal, aki a magánszektor adatgyűjtőivel szemben is határozottan fellépett.⁴⁸ Ugyanakkor a közérdekű adatok nyilvánossága kezdettől fogva kisebb hangsúlyt kapott. Noha természetesen nem zéróösszegű játékról van szó: egy társadalom lehet transzparens a közszféra tekintetében markáns adatvédelmi rezsim mellett is, de a közpolitikai diskurzus és a jogvédők prioritásai mégis többnyire valamelyik irányba hajlanak. Beszédes, hogy a 2012-ig önálló ombudsmanként működő adatvédelmi biztos a hatáskörét tekintve és a működésének tartalmi kereteit kijelölő jogszabály elnevezése alapján is a személyes adatok védelme mellett a közérdekű adatok nyilvánosságának őrzője is volt.⁴⁹ Az utolsó adatvédelmi ombudsman, Jóri András kifejezetten a szemléletváltás és egy új egyensúly szükségessége mellett foglalt állást a két védett jogi érdek közötti harmonikusabb aktivizmus terén.⁵⁰ (A hivatal megszüntetésével mandátumát már nem tudta kitölteni.)

Amint majd az alábbiakban látni fogjuk, már a NER-t megelőzően előállt tehát az a helyzet, hogy a tévesen vagy túlságosan doktriner módon értelmezett privacy a közügyek nyilvános megvitatásának és a demokratikus társadalmakban létfontosságú transzparenciának korlátjává vált.

Mindezzel együtt A NER meghatározó sajátossága, hogy a személyes adatok védelme előny élvez a közhatalom ellenőrizhetősége és a közérdekű adatnyilvánossággal szemben, még akkor is, ha az illető közszereplő vagy közhatalmat gyakorol – hacsak kommunista nem volt.

Az Alaptörvény Alapvetés fejezetek U) cikk (4) bekezdése alapján „*A kommunista diktatúra hatalombirtokosai a diktatúra működésével összefüggő szerepükre és cselekményeikre vonatkozó tényállításokat – a szándékosan tett, lényegét tekintve valótlan állítások kivételével – túrni kötelesek, az e szerepükkel és cselekményeikkel összefüggő személyes adataik nyilvánosságra hozhatók.*” A történelmi igazság nevében az Alaptörvény a nyilvánosságot és

⁴⁷ 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról.

⁴⁸ Csak egy példa: Magyarország azon kevés európai országok közé tartozott, ahol az adatvédelmi biztos fellépésének köszönhetően a Google Street View csak szigorú feltételek között jelenhetett meg. Lásd Kulcsár Zoltán: Jóri zöld utat adott a Google Street View-nak, *Dr. Kulcsár Zoltán adatvédelmi szakértő blogja*, 2011. július 6., <http://www.adatvedelmiszakerto.hu/2011/07/jori-zold-utat-adott-a-google-street-view-nak/>

⁴⁹ 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról.

⁵⁰ „*Figyelmeztető tény, hogy tárgyat tekintve rendre az ügyek kisebb hányada tartozik az információs szabadság körébe. Adatvédelem és az adatnyilvánosság között az egyensúly részben jogalkotási, részben jogalkalmazási hibákból adódóan aránytalan: sok esetben az adatvédelem az adatnyilvánosság, a transzparencia kárára érvényesül; az átláthatóság megteremtését, közvetve fontos alkotmányos érdekek érvényre juttatását akadályoznak (sokszor vélt) adatvédelmi akadályok. Ugyanakkor nyilvánosságot kapnak olyan adatok, amelyek a magánszféra-védelem körében joggal védendők. Az adatvédelmi biztos ebben a helyzetben az adatvédelem és az adatnyilvánosság közötti egyensúly létrehozatalára kell, hogy törekedjen... Az egyensúly lényege, hogy az adatvédelem – a törvényhozó eredeti szándékának megfelelően – mindenkor mint a magánszféra-védelem fontos, az információs társadalom körülményei között hatékony eszköze érvényesüljön; ám ne váljon öncéllá, s különösen ne akadályozza az adatnyilvánossághoz fűződő legitim érdekeket.*” (Adatvédelmi Biztos Irodája: Információs szabadság napja 2010: „Adatvédelem kontra adatnyilvánosság – új egyensúly?” 2010. szeptember 7. http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=0/Sajtokozlemenyek&dok=20100907_ABI_1)

a kritikát kiemelten túrni köteles kvázi-közszereplővé nyilvánította tehát a kommunista (és csak a kommunista totalitárius) hatalom egykori birtokosait. Az alkotmány hallgat ugyanakkor arról, hogy a többi közszereplő esetében is érvényesülne hasonló, a joggyakorlatban már a NER létrejöttét megelőzően is meglehetősen ellentmondásosan alkalmazott előírás. Amíg a legutóbbi időkig, a független adatvédelmi ombudsmani hivatal a NER által történt megszüntetéséig a személyes adatok védelme terén a hazai gyakorlat világviszonylatban is példamutató volt, a *privacy* szélesen értelmezett felfogása egyre gyakrabban a közügyek nyilvános megvitatásának és a demokratikus társadalmakban létfontosságú nyilvánosságnak akadályává vált. A közhatalom ellenőrizhetősége rendszerszerűen alulmaradt a közszereplők⁵¹ személyes adatainak védelmével szemben.

(ii) Közérdek és közszereplők a NER-ben

A *privacy* megítélés szerint túlzottan erős védelmét hozta a több évtizedes kodifikációs előkészületeket megelőzően elfogadott, és immár a NER képére igazított, 2014 március 15-én, többek között a sajtószabadság napján hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv egy másik, jelentős kritikai visszhangot kiváltott, ugyancsak a kialakult joggyakorlatot kodifikál⁵² rendelkezése is. A törvény 2:43. §-a szerint a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése, és a képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához egyaránt az érintett személy hozzájárulása szükséges (kivéve a nyilvános közéleti szereplésről készült felvételt). A kialakult bírói gyakorlatra támaszkodva a törvény egyértelművé teszi, hogy már a képmás, a hangfelvétel hozzájárulás nélküli, illetve egyéb okból jogszerűtlen elkészítése is szankciót vonhat maga után, és nem csupán a nyilvánosságra hozatal az, ami az érintett engedélyét feltételezi. Az érintett hozzájárulásában megnyilvánuló rendelkezési jogosultság önálló, a felvétel

⁵¹ Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltáráról szóló 2003. évi III. törvény alapján közszereplőnek az a személy minősül, „aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve, aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította”. Bővebben lásd: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban. *Médiakutató*, 2006/3. Bayer Judit így ír erről: „Az Alkotmánybíróság számos határozatában említi a „közszereplő politikus” fogalmát [...] A 36/1994 (VI. 24.) alkotmánybírósági határozat indokolásában így fogalmaz: »a kritika megengedhetőségének határai tágabbak a kormányzat, a közhivatalnokok esetében, mint a politikusok tekintetében, és valamennyi közszereplő esetében tágabbak, mint a magánszemélyek tekintetében«. Ebből nyelvtani értelmezés útján arra következtethetünk, hogy a közszereplő tágabb kategória, mint a politikusok és közhivatalnokok köre. Ugyanabban a bekezdésben pedig »közszereplést vállaló személyeknek« nevezi őket (II. 2.). De nevezi őket »közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló« személyeknek is, máshol pedig a „közélet szereplőinek» (III. 1.). [...] A Ptk. kommentárja szerint közszereplésnek az a megnyilvánulás minősül, amely befolyásolja a szűkebb vagy a tágabb társadalom életét, a helyi vagy az országos viszonyok alakulását [...] Nyilvánvalóan nem csupán a közhatalmat birtokló, politikai közszereplőket tekinti ilyennek, mivel megemlíti a »művészi, tudományos, illetve irodalmi működés körén kívül eső, így tehát az 'egyébként' közszereplést vállaló személy« esetét is. Ebből arra következtethetünk, hogy a művész, az irodalmár stb. is közszereplőnek minősül, és ehhez képest vannak »egyéb« közszereplők.” A közélet és a közszereplés fogalmának változásai a webes társadalomban. *Médiakutató*, 2005/3 sz.

⁵² A Közigazgatási- és Igazságügyi Minisztérium közleménye szerint: „Az új Ptk. kodifikálja azt a bírói gyakorlatot is, mely szerint nem csupán nyilvános közéleti szereplés, hanem tömegfelvétel készítése és nyilvánosságra hozatala, felhasználása is olyan magatartás, amelynek jogszerűsége nem feltételezi az érintettek hozzájárulását. A tömeg fogalmát az új Ptk. nem definiálja, a bírói gyakorlat szerint tömegfelvételnek számít, ha az ábrázolás módja nem egyéni, az egyes résztvevők nem elkülönülten jelennek meg a felvételen, hanem tömegként. Nyilvános eseményről szóló vagy nyilvános helyen készült tudósítás kapcsán azonban a bírói gyakorlat értelmében sincs lehetőség arra, hogy a felvétel a tömegből külön is kiemelve, egyéniesítve mutasson be egy-egy résztvevőt a hozzájárulása nélkül. A fentiek alapján kijelenthető, hogy téves az az állítás, amely szerint „...ha valaki belesétál a képünkbe, miközben fotózunk, akkor lényegében mi sértünk vele törvényt”, ugyanis az akaratlan, véletlen magatartást a polgári jog nem szankcionálja.” <http://www.mabie.hu/node/2231>

készítésétől független tehát a jog. A képmás, hangfelvétel elkészítése akkor jogszerű, ha az érintett hozzájárult, ám ez a hozzájárulás nincs alakisághoz kötve az új Ptk. szerint, történhet ráutaló magatartással is. Önmagában ugyanakkor a film, fotó, hangszalag készítéséhez adott hozzájárulás nem jelenti egyben a felhasználás engedélyezését is.⁵³ A joggyakorlat jövője szempontjából az is fontos szempont, hogy az új kódex személyiségi jogokra vonatkozó részének szerzője Székely László, az alapvető jogok jelenlegi biztosója volt.

A rendelkezés emblematikus, és ebben a formájában hungarikumnak tekintető sajátossága a közhatalmat, az erőszak monopóliumát gyakorló rendőrök képmásának rögzítése tilalmát kimondó bírói gyakorlat kodifikálása. A rendőrökről felismerhető felvételt közlő sajtóorgánumok ellen erre szakosodott ügyvédi irodák által indított perekben a bíróságok általában százezer forintos nagyságrendű kártérítést ítélték meg.⁵⁴ A korábbi, az adatvédelmi biztos által is megerősített bírói gyakorlatot a Kúria Darák Péter elnök által vezetett héttagú jogegységi tanácsa által hozott 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozata rögzítette. Eszerint „a közterületen történő szolgálati kötelezettségteljesítés nem minősül nyilvános közszereplésnek, ezért a tevékenységét széles nyilvánosság előtt kifejtő rendőr, tűzoltó, börtönőr, postás, mentős, utcaseprő stb. képmása, hangfelvétele csak hozzájárulásával hozható nyilvánosságra.” A határozat utal a Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.364/2006/4. számú határozatára, amelyben megállapította, hogy az utcán járőröző rendőrrel felvétel készítése és annak dokumentumfilmben való felhasználása sérti az adott rendőr személyéhez fűződő jogát, ha az engedély nélkül készült felvétel a személyt egyénileg, egyediesítetten ábrázolja, így a közterületen tartózkodás még, ha az a szolgálati kötelezettségteljesítés miatt is történik, nem minősül nyilvános közszereplésnek. A határozat kitér a Pécsi Ítéltábla ellenpéldaként hivatkozott Pf.I.20.360/2011/6. számú döntésére is, amely szerint bár a konkrét ügyben intézkedő rendőr, például igazoltatás során nem minősül közszereplőnek, de a sporteseményre kivezényelt rendőrök rendfenntartó tevékenysége, amennyiben a felvétel összehatásában örökíti meg az eseményeket, az ábrázolás módja nem volt egyéni nyilvános közszereplés, ezért képmásuk nyilvánosságra hozatalához engedélyükre nincs szükség. A Kúria (egyetértésben a legfőbb ügyéssel) megállapította, hogy: „A szolgálati jogviszony vagy munkaviszony alapján a nyilvánosság előtt, közterületen tevékenykedő rendőrök, büntetés-végrehajtási intézet alkalmazottai, továbbá mindazok a személyek, akik munkaviszonyon alapuló tevékenységüket közterületen, a nyilvánosság előtt végzik, nem önkéntes akarathatározás alapján, nem abból a célból tevékenykednek, hogy a szűkebb vagy tágabb értelemben vett társadalmi viszonyok alakításában szereplésükkel részt vegyenek, hanem törvényben meghatározott illetve munkaköri kötelezettségüknek tesznek eleget. Önmagában a közterületen tartózkodás, közfeladat ellátása, közhatalom gyakorlása – akár szolgálat teljesítése érdekében - vagy a munkaviszonyon alapuló munkavégzés nyilvánvalóan nem minősül szereplésnek, ezért attól függetlenül nem tekinthető a Ptk. ... alá eső nyilvános közszereplésnek, hogy azt az adott személy esetleg a legszélesebb nyilvánosság előtt végzi. Ebből következően a közterületen, a nyilvánosság előtt munkáját végző, intézkedő rendőr nem tekinthető nyilvános közszereplőnek csupán amiatt, mert a közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottja. A Ptk. ... bekezdésének alkalmazása során a rendőri cselekvés jellegétől függően nem tehető különbség a közhatalmi tevékenységet gyakorló személy rendelkezési jogosultságának jogi megítélésében. A rendőrnek az a nyilvánosság előtt tanúsított magatartása, hogy valakit az utcán igazoltat, és a szintén közrendőri feladatnak

⁵³ Ld. <http://www.mabie.hu/node/2231>, továbbá , Janecskó Kata: Fotózzon ezentúl, aki mer, Index, 2014. 03. 14. http://index.hu/belfold/2014/03/14/fotozzon_zentul_aki_mer/, Eötvös Károly Intézet: Ha a rendőrnek nincs arca, nincs felelőssége sem 2.0. - Az AB elé vittük az ügyet, <http://www.ekint.org/ekint/ekint.news.page?nodeid=603>

⁵⁴ Ki kell takarni a rendőrök arcát, Index, 2012. november 26, http://index.hu/belfold/2012/11/26/ki_kell_takarni_a_rendorok_arcat/

számító, a tömegrendezvény rendfenntartásában való közreműködés egyaránt a közhatalom gyakorlásának egy meghatározott módja, és a fentiek alapján egyik tevékenység sem minősíthető nyilvános közszereplésnek.” Noha a Kúria figyelemmel volt arra, hogy az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény (Ügynöktörvény) 1.§ (2) bekezdés 13. pontja meghatározza a közszereplő fogalmának személyi körét, és ez alapján az a személy minősül közszereplőnek, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította. Azonban megítélése szerint e fogalommeghatározás csak e törvény alkalmazása szempontjából irányadó, a közterületen szolgálati feladatát végző rendőr nem minősül e törvény hatálya alá eső személynek. Ugyancsak nem tartotta relevánsnak a 54/2000.(XII.18.) AB határozatban kifejtettek, miszerint „az állampolgárok jogainak hatékony védelme érdekében szükséges az, hogy az állam nevében közhatalmat gyakorlók személyének azonosítása, a vele szemben intézkedő hivatalos közeg „egyediesítése” az állampolgár által könnyen elvégezhető legyen. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az egyenruhát viselő hivatásos és szerződéses állomány tagjai tevékenységüket nem „arctalan tömegként”, hanem közhatalom gyakorlására felruházott tisztségviselőként végzik, akiknek egyedi azonosíthatósága alapozza meg esetleges személyes felelősségre vonásuk lehetőségét. Az intézkedés alá vont állampolgárnak jogos érdeke az, hogy a hatósági fellépés teljes időtartama alatt tisztában legyen a vele szemben intézkedő személyazonosságával, „egyediségével”. A Kúria szerint ugyanis a „közhatalmi tevékenység ellenőrizhetőségéhez, az átláthatóság biztosításához az intézkedő rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatala ... nem szükséges, tevékenységük anélkül is bemutatható. A rendőri munkáról történő tájékoztatás az intézkedést végrehajtó személyek felismerhető, egyedileg beazonosítható képmásának bemutatása nélkül is megvalósítható. Az intézkedést foganatosító rendőr arcképe tehát nem tekinthető közérdekből nyilvános adatnak, ugyanis az nem tartozik a rendőri szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy közfeladatának ellátásával összefüggő egyéb személyes adata körébe. ...A fentiekből következően az ismertetett jogszabályi rendelkezések tehát nem adnak felhatalmazást a közterületen, nyilvános helyen szolgálati feladatát teljesítő rendőrt illetve munkáját végző más személyt felismerhető módon ábrázoló képmása hozzájárulása nélküli nyilvánosságra hozatalára.” (Érdemes megemlíteni, hogy a Főszerkesztők Fórumának sajtófotózással kapcsolatos rendezvényén Székely László elmondta: véleménye szerint az lenne a helyes, ha az intézkedő rendőrnek túrnie kellene képmása közzétételét, hiszen az emberek többsége számára ő testesíti meg a közhatalmat. Továbbá a maga részéről azt is támogathatónak tartja, ha a súlyos, társadalmat felkavaró bűncselekmények elkövetőinek is kellene azzal számolniuk, hogy közszereplőkkel válnak, és képmásukat sajtófotókon örökítik meg, teszik közzé.⁵⁵)

A gyakorló ügyvéd így ír erről:⁵⁶ “A helyzet abszurditása leginkább a tárgyalótermi tudósítások során készült felvételeknél csúcsondott ki: amíg az eljáró bírót, ügyészt szabadon lehetett fotózni, addig a vádlottakat kísérő rendőrök vagy büntetés-végrehajtási dolgozók arcát ki kellett takarni.⁵⁷ ... egy tömegrendezvényről, koncertről, tüntetésről szinte lehetetlen

⁵⁵ A rendőröknek mától nincs arcuk, 2014. március 15., http://hvg.hu/itthon/20140315_A_rendoroknek_matol_nincs_arcuk

⁵⁶ Bodolai László: A jelenkor és a rendőr arca, Élet és Irodalom, LVIII. évfolyam, 40. szám, 2014. október 3.

⁵⁷ “Arra a kérdésre, hogy akkor a bírókat, ügyészeket miért szabad, a bírósági tárgyaláson részt vevő rendőröket viszont miért tilos fotózni, a bíróságok szerint a büntető eljárásjogi törvény vonatkozó szakasza adja meg a választ: ‘a bírósági tárgyalásról a nyilvánosság tájékoztatása érdekében hang- vagy képfelvételt a tanács elnöke engedélyével, a bírósági tárgyaláson jelenlévő személyről – a bíróság tagjain, a jegyzőkönyvvezetón, az ügyészen és a védőn kívül – csak az érintett hozzájárulásával szabad készíteni.’”, Uo.

úgy fényképet vagy egyéb felvételt készíteni, hogy véletlenül se legyen rajta egy odavezényelt rendőrjárőr. ... Amennyiben mégis becsúsztak valamelyik felvételre egy-egy arcról felismerhető rendőr, akkor majdnem biztos, hogy lecsaptak a lehetőségre. Vagyis nem is annyira a rendőrök, hanem sokkal inkább az ilyen ügyekre specializálódott, jó rendőrségi kapcsolattal rendelkező ügyvédi irodák úsztak rá erre az üzletágra. Valamilyen módon felkutatták a fotón megjelent rendőrt – aki talán azt sem tudta, hogy egyik vagy másik cikk illusztrációjaként egy fotogaléria, mondjuk, negyvenkettedik fényképének bal felső sarkában alig észrevehetően, de mégis látható az arca –, és a biztos nyereség tudatában felajánlották neki a peres képviseletet. Az eljáró bíróságok ugyanis az efféle esetekben a saját maguk által kialakított jogértelmezéshez görcsösen ragaszkodva automatikusan megállapították a személyhez fűződő jog megsértését, és megítélték a – kezdetben igen magas, akár félmillió forint összegű – nem vagyoni kárt. Az új Ptk.-val bevezetett, ilyen ügyekre szabott sérelemdíjnál már nem kell a kárt bizonyítani, de a korábbi Ptk. szerinti, nem vagyoni kárigény összezszerűségét a felperesnek kellett igazolni. Kreatívnál kreatívabb indokokkal álltak elő a „sértett” rendőrök: például vidékről járnak fel dolgozni; otthon, még a szűkebb környezetükben sem tudták, hogy mi a munkájuk, és felismerték őket a kocsmában, vagy így veszélybe kerülhetnek a civil életben, mert bizonyos szubkultúrában köztudottan nem kedvelik a rendőrségi állományba tartozó egyéneket stb. Végül a sajtót képviselő ügyvédek – köztük én is – olyan abszurd esetekkel találkoztak, hogy a civil ruhás rendőr intézkedés során belevigyorog a kamerába, biccent az operatőrnek, és utána perel a képmás jogosulatlan felhasználásáért. Vagy a filmkockán egy másodpercre felvillanó rendőrképmás egy bírósági ítélet szerint 32 megjelenést jelent, ugyanis a mozgás folyamatosságának érzékeléséhez az emberi szemnek 32 képkocka szükséges egy másodperc alatt. ... Azt a pozitívumot mindenképpen az eljáró bíróságok javára lehet felhozni, hogy a konferenciákon elismerték, a bírák is érzélik a megélhetés jellegű üzletszerű perléseket, és az ilyen pereskedők kedvét a kártérítések leszorításával próbálják elvenni. Ez meg is látszott az ítélkezési gyakorlaton, a megítélt nem vagyoni károk összege az utóbbi időben felperesenként már csak százezer forint környékén mozgott. ... Mindeközben az Index sajátosan kezdte kifejezni a véleményét a marasztaló ítéletekkel kapcsolatban: minden rendőri képmást különböző troll grafikákkal kezdett kitakarni, olyanokkal, mint harcsa és gyikemberfej. Ez persze a rendőröknél kiverte a biztosítékot, pert is indítottak, de szerencsére az eljáró bíró magáévá tette az Index érvelését: ez csak szerkesztőségi vélemény a kialakult joggyakorlatról, és mivel senki sem ismerhető fel a felvételeken, nem is sérthette meg senki személyiségi jogát. Ez már kicsi rést ütött a záródó rendszeren. ... Közben megindult az Index ellen egy, az összes addigi pert felülmúló rendőrfotós eljárás. Az ügy alkalmasnak látszott a strasbourgi megmérettetésre, ugyanis a rendvédelmi dolgozók tüntetését biztosító rendőrökről készült fotókról szólt. Már eleve a tényállás is bemutatja az ilyen eljárások cinizmusát: a sajtó tudósít, hírt ad arról, hogy a rendvédelmi dolgozók jogsérelmet szenvedtek, és tüntetnek a kormány ellen, erre néhány rendvédelmi dolgozó beperli az újságot megjelent képmása miatt. Igaz, ők szolgálatban voltak. A kereset persze úgy ment át a bíróságokon, mint forró kés a vajon. A felpereseknek helyt adó ítéletek indoklásai a szokásosak voltak.”⁵⁸

Sajátos helyzetet teremtett az Alkotmánybíróság 2014. szeptember 23-án meghozott ítélete,⁵⁹ amely érintetlenül hagyja a Kúria ítéletét és a jogegységi határozatot, ugyanakkor a Fővárosi Ítéletábra Pf.20.656/2012/7. számú ítéletét alaptörvény-ellenesnek találta és megsemmisítette, kimondván, hogy „Ha a rendőrnek nincs arca, elvész a közhatalom felelőssége és

⁵⁸ “Alkotmánybíróság határozatát pár nappal azután tette közzé, hogy a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága értesítette az Indexet az ügy befogadásáról.” Uo.

⁵⁹ A kézirat lezárásakor még nem jelent meg a Magyar Közlönyben, a belső regiszterben V/878/2013. számon jelzett.

bizonytalanná válik személyes felelőssége. Ez a közlés, mint politikai beszéd is fokozott alkotmányos védelmet élvez. ... a rendőr emberi méltóságának sérelmét mindig igazolni kell, az ilyen sérelem fennállása pedig csak esetről esetre dönthető el. Az alkotmányjogi panasz szerint ebben az ügyben ilyen körülmény nem merül fel.⁶⁰ ... A jogállami intézmények tevékenységének ellenőrzése ugyanis a sajtónak olyan alapvető joga, amely a demokrácia lényegi eleme. A jogalkalmazóknak mindezek figyelembevételével kell eljárniuk akkor, amikor bizonyos esetekben, a közhatalom egyes gyakorlóinak hivatásából következő személyiségvédelmi korlátokat megállapítják. A szólás- és sajtószabadság abszolút határát azonban kizárólag az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusát érintő, azaz az emberi mivolt legbensőbb lényegét sértő közlések jelenthetik.⁶¹ ... Mindaddig, amíg valamely tájékoztatás nem visszaélés a sajtószabadság gyakorlásával, az emberi méltóság védelmével összefüggésben a személyiségi jogok sérelmére való hivatkozás ritkán alapozza meg a sajtószabadság gyakorlásának a korlátozását. Valamely jelenkori eseménnyel kapcsolatban a nyilvánosság figyelme elé került személyről készült képmás általában az eseménnyel összefüggésben az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható. Rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül. Rendőri bevetés demonstrációkon minden esetben a jelenkor eseményének minősül, még akkor is, ha a rendőrök nem igazi „résztvevői” a törtetésnek. Ezért az arról készült felvétel a képen lévők hozzájárulása nélkül közvetíthető a nyilvánosság felé, kivéve, ha ez a rendőr emberi méltóságának – mint az emberi mivolt benső lényegét feltétlenül megillető védelemnek – sérelmét jelenti; ilyen lehet például a hivatása gyakorlása során megsérült rendőr szenvedésének bemutatása. A jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő érdek, mint a fényképfelvétel engedély nélküli nyilvánosságra hozatalának az alkotmányos alapja általában nem érvényesül akkor sem, amikor a képen csak egyetlen egy személy látható. Ilyenkor a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel kell feloldani, és azt kell vizsgálni, hogy a személy képmása, ennek a nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe tartozik-e.⁶²” Dienes-Oehm Egon Balsai István által osztott különvéleménye szerint a döntés „megalapozatlanul részesíti előnyben a véleménynyilvánítás, a sajtó- és szólásszabadság jogát a személyes adatok védelmével szemben.” Pokol Béla szerint pedig „a rendőrök egyszerű végrehajtói az állami-politikai hatalom intézkedéseinek, és így nem tekinthetők közszereplőnek. Az azonosító számuk elegendő ahhoz, hogy esetleges törvénytelenységükért felelősségre vonásuk biztosított legyen – és épp ezért a legnagyobb fegyelmi vétség ennek letakarása, vagy eltüntetése –, de arcképük nyilvánosságra hozatala a médiatudósításokban már a rendőri tevékenységük közben is megőrzött magánszférához való jogukat sérti.”

Nem a rendőrök közszereplői mivoltával kapcsolatos jogértelmezés a NER (a létrejöttét megelőzően kialakult joggyakorlatra épített) egyetlen figyelemreméltó sajátossága. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése alapján például esetenként a képviselő testület ülésén vagy a sajtó nyilvánossága előtt rasszista kijelentéseket tevő polgármesterek nem tartoznak az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény hatálya alá, mert ugyanis nem feltétlenül hivatalos minőségben nyilvánulnak meg, így nem

⁶⁰ Para 2

⁶¹ Para 36

⁶² Para 44.

feltétlenül minősülnek közszereplőnek.⁶³ A Fővárosi Bíróság hasonló érvelésre alapított egy döntést, amely nem kevesebbet mondott ki, mint, hogy Németh Miklós miniszterelnök állam- és kormányfővel folytatott hivatali levelezése nem közérdekű információ.⁶⁴ A Szekszárdi Városi Bíróság szerint nem tartozik az állami vagyon átláthatóságát biztosító jogszabályok hatálya alá a Paksi Atomerőmű.⁶⁵ 2014 szeptemberében Gulyás Gergely fideszes alelnök javaslatára az Alkotmánybíróság tagjait jelölő eseti bizottság zárt ülésen szavazott a jelöltekről: „a jelöltek személyes adatainak védelme érdekében.”⁶⁶

A Társaság a Szabadságjogokért az alkotmányosság legfőbb őrét, az Alkotmánybíróságot vitte perbe, egy alkotmánybírói beadványt készítő országgyűlési képviselő személyazonosságának titkosítását sérelmezve. A Fővárosi Ítéltábla döntése⁶⁷ is azt állapította meg, hogy egy országgyűlési képviselő személyazonossága (még ha fejleces levélben is fordul egy másik állami hatósághoz) nem közérdekű információ, és az érintett nem minősül közszereplőnek. Később az Európai Emberi Jogi Bíróság a civil szervezetnek adott igazat a kérdésben.⁶⁸

Gyakori, hogy közhivatalt betöltő személyek vagy közpénzek felhasználása kapcsán felmerülő ügyekben az érintettek egyszerűen kijelentik, hogy nem tekintik magukat közszereplőnek és elzárkóznak az információszolgáltatástól – megintcsak: többnyire a média és a nyomozóhatóságok kritikátlan tudomásulvétele mellett. Ez az attitűd határozta meg például azokat a vitákat, amelyek Orbán Gáspár, a miniszterelnök fiának a 2014-es brazíliai labdarúgó világbajnokság döntőjének VIP-páholyba szóló jegye költségei,⁶⁹ vagy Habony Árpád miniszterelnöki tanácsadó egy büntetőügyben történt elítélése kapcsán⁷⁰ folytak. Hasonlóan jelképes a több száz millió forintos sikkasztási ügybe keveredett Simon Gábor szocialista politikus ügye, aki, miután éppen emiatt mandátumáról lemondott, az újságírói megkeresések elől azzal a hivatkozással zárkózott el, és helyezett kilátásba retorziókat, hogy ő most már pusztán magánember.⁷¹

Az Alkotmánybíróság egy 2014-es határozatában⁷² kimondta, hogy sérti az Alaptörvény IX. cikkében foglalt szólás- és sajtószabadságot, hogy az új Ptk. a közügyek vitatásakor a közéleti szereplők szélesebb körű bírálhatóságát „*méltányolható közérdek*” igazolásához köti.

⁶³ Kfv.III.39.302/2010/8. Lásd még PAP András László: A Legfelsőbb Bíróság ítélete az Egyenlő Bánásmód Hatóság határozatának hatályon kívül helyezéséről. Zaklatásnak minősülhet-e egy polgármester rasszista megnyilatkozása? Legf. Bír. kfv. II. 37 551/2010/5, *Jogesetek Magyarázata*, 2012. 3(1): 91–100.

⁶⁴ Kende megint vesztett Németh Miklós ellen. *Index*, 2010. szeptember 28. http://index.hu/belfold/2010/09/28/kende_megint_vesztett_nemeth_miklos_ellen/

⁶⁵ A Tolna Megyei Bíróság másodfokú ítélete megváltoztatta a döntést, és kötelezte a Paksi Atomerőmű Zrt.-t dokumentumok nyilvánosságra hozatalára. Lásd pl. Energia Kontroll Program 2011; Nem lát el közfeladatot a Paksi Atomerőmű – a TASZ szerint abszurd az ítélet. *Hvg.hu*, 2011. február 8. http://hvg.hu/itthon/20110208_paksi_atomeromu

⁶⁶ Ők lehetnek az új AB-tagok, *Index*, 2014. 09. 15. , http://index.hu/belfold/2014/09/15/zart_ulesen_targyalnak_a_leendo_ab-tagokrol/

⁶⁷ Pf.20.304/2005/8.

⁶⁸ *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary (37374/05, Judgement of 14 April 2009)*.

⁶⁹ Ld. pl. <http://444.hu/2014/07/15/orban-gaspar-levelet-irt-a-444-nek-ne-kozoljenek-velem-foglalkozo-cikket/>

⁷⁰ Ld. Hidvégi Fanny: Habonyodalom, A TASZ jelenti, <http://ataszjelenti.blog.hu/2013/03/18/habonyodalom>, Közszereplés: elkaptuk Habony Árpádot a parlamentben egy kamerával, *Hvg*, 2013. július 05, http://hvg.hu/itthon/20130705_Video_Habony_Arpád_kozszereplo,

⁷¹ Ld. pl. Korózs: Senkiháziaknak nincs helye közöttünk

Forrás: MI Híradó,

<http://www.hirado.hu/2014/02/14/korozs-senkihaziaknak-nincs-helye-kozottunk/>

⁷² 7/2014. (III. 7.) AB határozat

A határozathoz ugyanakkor az Alaptörvényt elfogadó parlamenti többség által újonnan megválasztott legtöbb alkotmánybíró különvéleményt fűzött, akiknek érvelésében és attitűdjében egyértelműen a fenti preferencia tükröződik. Dienes-Oehm Egon⁷³ szerint „Az Alaptörvénybe foglalt „Nemzeti hitvallás” tizenegyedik fordulata szerint „az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki.” Ezt a követelményt összevetve az alapjogokat szabályozó „Szabadság és Felelősség” rész címével, egyértelműen megállapítható az az alapvető, lényegi változás az Alaptörvényben a korábbi Alkotmányhoz képest, hogy az alkotmányozó túl kívánt lépni az egyes szabadságjogok korlátozhatóságának korábbiakban kialakult gyakorlatán. Levezethető ugyanis az itt hivatkozott értelmezési keretből az, hogy valamely alapjog gyakorlása felelősséggel jár, a visszaélésszerű joggyakorlás sértheti a köz érdekeit.”

Lenkovich Barnabás szerint pedig⁷⁴ „(...) egyre erősödik az a társadalmi (...) igény, hogy a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságát éppen az állam, mint közhatalom védje meg a sajtó- és médiahatalmak befolyásával és uralmával szemben (...) egyre erősödő elvárás a joggal szemben, hogy a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága ne torzulhasson szabadosságra, ne fordulhasson a visszájára ... minden alapvető szabadság és alapvető jog gyakorlása (...) felelősséggel jár, csak felelősséggel gyakorolható.”

Az alfejezet tanulságait jó foglalja össze a Társaság a Szabadságjogokért szakértői által a személyiségi jog koronagyémántja, az új Ptk kapcsán jegyzett vélemény,⁷⁵ amely szerint a NER-ben: „az újságírónak, kritikusként azt az abszurd konstrukciót kell majd bizonyítania, hogy közlése nemcsak azért nem jogsértő, mert akit bírál, az közéleti szereplő, hanem azt is, hogy amit mondott, egyébként nem is sérti az illető emberi méltóságát (és még azt is, hogy amit mond, az még szükséges és arányos is). Ezek a feltételek csak arra lesznek jók, hogy a jogalkalmazás során minél könnyebben lehessen majd a közéleti szereplő kritizálhatóságának csökkentésére és a szólásszabadság rovására felhasználni.” A szabályozás legfontosabb hiányosságai az objektív felelősség kizárása, a tévedés jogának elismerése, a közhatalmat gyakorlók megkülönböztetése a közéleti szereplőktől. „(A) Ptk-szöveg nem tartalmazza az újságíró objektív felelősségének kizárását. A bírói gyakorlatban megszilárdult híresztelés-felfogás ugyanis lehetővé teszi, hogy a sajtóorgánumokat személyiségi jogi sérelem miatt pereljék a nekik közlésre átadott nyilatkozatokért, vagy olyan tudósításokért, amelyek során változtatás nélkül, szöveghűen tájékoztatnak egy nyilvános rendezvényen elhangzottakról, a nyilatkozó személyének pontos megjelölésével. Az új Ptk. továbbra sem mentesíti az újságírókat ilyen esetekben a felelősség alól. A sajtó objektív felelősségének fenntartása ... kizárólag arra jó, hogy a szerkesztőségek mások közléseiért kénytelenek felelősséget vállalni, aminek az a következménye, hogy öncenzúrát kénytelenek gyakorolni. Az elfogadott normaszöveg nem tartalmazza azt a kimentési lehetőséget sem az újságírók számára, hogy ha közéleti szereplők tevékenységével kapcsolatos cikkeiket támadják meg az érintettek személyiségi jogsértés címén, akkor az újságíró bizonyíthassa azt, hogy a jogsértés nem tudatos hazugság vagy a szakmájából adódó gondosság súlyos elmulasztásának a következménye. A „tévedés joga” (az ún. New York Times-szabály) a közügyek szabad vitatásához fűződő jog gyakorlásának elengedhetetlen eleme, aminek törvényi kimondása szintén elengedhetetlen lett volna. ... Egy új Ptk. elfogadása nemcsak arra adhatott volna alkalmat, hogy a közéleti szereplők személyiségi jogi védelmének alacsonyabb szintjét törvény

⁷³ Para 83

⁷⁴ Para 103, 105

⁷⁵ Hegyi Szabolcs – Simon Éva: Szólásszabadság elleni fegyver lett belőle, http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/15/baj_van_az_uj_ptk-val_4_resz_szolasszabadsag_elleni_fegyver lett_belole

mondja ki, hanem arra is, hogy világos különbséget tegyen a közéleti szereplők és a közhatalmat gyakorlók között, jogalkotással rendezve minden felelős közhatalmi döntéshozó bírálhatóságának kérdését is.”⁷⁶

Érdemes megjegyezni, hogy az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala által kibocsátott Iránymutatás az emberi jogi jogvédők védelméről,⁷⁷ szerint “... számos, az EBESZ-ben részes államban ... tudósítások beszámoltak rágalmazásra vonatkozó, online megnyilvánulásokra is alkalmazott jogszabály, valamint a politikai vezetők becsületének és jó hírnevének védelmére szolgáló jogszabály visszaélészerű alkalmazásáról a jogszerű véleménynyilvánítás elnyomására. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága joggyakorlatában rámutatott arra, hogy egy közéleti vita körülményei közepette a PPJNE által a korlátozás nélküli véleménynyilvánításnak tulajdonított értéke különösen magas – különösen a médiában, amikor közszereplőkről van szó.”⁷⁸ ... Az olyan jogszabályokat ... meg kell semmisíteni, amelyek ... kriminalizálják a kormány és a köztisztviselők bírálatát, illetve az ellenük tanúsított tiszteletlenséget, valamint az állami intézmények és jelképek elleni tiszteletlenséget is⁷⁹ ... A beszéd által elkövetett jogsértésekre vonatkozó polgári törvények nem rendelkezhetnek aránytalan pénzbüntetésekkel vagy más olyan túlzott követelményekkel, amelyek öncenzúrához vezethetnek, veszélyeztethetik a működést, illetve anyagi összeomláshoz vezethetnek.⁸⁰

(iii) Közhatalok, szervezetek és kirekesztők személyiségi joga a NER-ben

Az alkotmánybírói határozatban és a különvéleményekben felvetett kérdések korántsem pusztán elméleti jellegűek. Polt Péter legfőbb ügyész ilyen irányú perek tucatját kezdeményezte a szervezet és személye tevékenységét illető politikai és újságírói kritikákat, leginkább vélemény-nyilvánítást követően.⁸¹ Fleck Zoltán szerint a joggal való visszaélés

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ OSCE/ODIHR Guidelines on the Protection of Human Rights Defenders, 2014

⁷⁸ Para 139.

⁷⁹ Para 43.

⁸⁰ Para 44.

⁸¹ A Népszava a Fővárosi Törvényszék még a régi Ptk. Alapján meghozott elsőfokú ítélete szerint megsértette a Legfőbb Ügyészség és annak vezetője, Polt Péter személyhez fűződő (jó hírnévhez fűződő) jogait és a két felperesnek egy-egymillió forint kártérítést, és ötszáz ezer forint közérdekű bírságot kellett fizetnie azért, mert a korábban fideszes parlamenti képviselő-jelölt legfőbb ügyésztől azt írta, hogy az „ügyészséget kormánypárti politikus, Polt Péter vezeti, aki egymaga dönthet arról, hogy melyik vitatott ügy juthat el bírósági szakaszba és mely bíróságon”. Jó hírét félti a legfőbb ügyész, Népszava 2013. jún 28., <http://nepszava.hu/cikk/657767-johiret-felti-a-legfobb-ugyesz> Hasonló pert kezdeményezett a legfőbb ügyész az Élet és Irodalom, illetve Kis János filozófus ellen, egy 2011 áprilisában megjelent cikk kapcsán, amelyben az szerepelt, hogy „tavaly megválasztották a legfőbb ügyészt, ő 2019-ig tölti be ezt a tisztséget. Előző hivatali ciklusa idején már bőségesen bizonyította, hogy hivatalát nem pártatlan közszolgaként, hanem megbízója kiszolgálójaként tölti be”. Itt sem a Fővárosi Törvényszék, sem a Fővárosi Ítéletábla nem adott igazat Poltnak, mert úgy látta, hogy Kis János politikai véleményt fogalmazott meg, és nem lépte túl a véleménynyilvánítás szabadságának határait, szó sem volt ugyanis arról, hogy becsmérítő vagy gyalázkodó, tehát kifejezetten sértő fordulatokat használt volna. (Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.20.008/2013/6.) Ld még Kovács Kriszta: A befejezett mondat, Szuverén, 2011. december 19., <http://www.szuveren.hu/archiv/jog/a-befejezett-mondat>. Egy másik ügyben a Népszabadság a bíróság döntése szerint megsértette a főügyész jó hírnevét, és nyolcszáz ezer forint nem vagyoni kártérítést kellett fizetnie, miután cégek fantomizálásával az első Orbán-kormány idején hírbe hozott Kaya Ibrahim és Josip Tot kapcsán azt írta, hogy „Polt Péter a legsötétebb ügyekből is kimentti párttársait”. Az ítélet indoklása szerint a „pártkomisszár” fordulat politikai tartalmú minősítés, értékítélet, így belefér a véleménynyilvánítás szabadságába, amíg a Népszava esetében a sokkal enyhébb „kormánypárti politikus” jelzöt sem tartotta elfogadhatónak. „A Medgyessy-kormány idején kezdeményezett, majd utóbb az ügyészség utasítására lezárt nyomozásokra hivatkozva állította Kende Péter Az igazi Orbán című könyvében, hogy az „ügyészség blokkol”.

határait feszegeti, hogy az ügyészség sorozatosan perre megy, ha valaki a szervezet vagy vezetője tevékenységével összefüggésben kritikát fogalmaz meg – a polgári törvénykönyv a személyiségi jogok védelmével kapcsolatos rendelkezései ugyanis nem a közintézmények becsületét vagy emberi méltóságát hivatottak megvédeni.⁸² Az az általános attitűd, hogy vita esetén nemcsak a természetes személyek, de közintézmények és gazdasági szereplők személyiségi jogai előbbre valók a közösség információhoz fűződő jogának.⁸³

A helyzet értékeléséhez tehát fontos rögzíteni, hogy a NER Magyarországon a hatóságok, állami szervek hagyományosan idegenkednek a tevékenységük átláthatóvá tételétől. Újságírók és civil szervezetek mint az atlatszo.hu vagy a Társaság a Szabadságjogokért számos olyan ügyben volt kénytelen bírósághoz fordulni közérdekű adatigénylést kérve, amelyet vélhetően a legtöbb liberális demokrácia hatóságai jogerős bírósági döntés hiányában is automatikusan megadtak volna. A Köztársasági Elnök Hivatala például titokban kívánta tartani, hogy Schmitt Pál milyen ügyekben adott kegyelmet,⁸⁴ de az is nehezen igazolható, amikor a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság arc- és testpakolások címkézését és összetételét, vizsgálva ólomszennyezett terméket talál, de (véltetően személyiségi jogi aggályok által vezérelve) közleményében nem nevesíti azt⁸⁵ – és, amint látjuk majd, a média is megelégszik a hír átvételével. Magyarországon a bíróságok tárgyalásairól is esetleges, nagy részben a tanács elnökének diszkrecionális döntésének függvényeként változóan alakul az, hogy mikor és hogyan számolhatnak be a sajtó, vagy civil szervezetek munkatársai. A TASZ 2013 novemberében a kérdéssel megkereste az Országos Bírósági Hivatalt, amely elismerte a tárgyalótermi joggyakorlat egységének kialakítása iránti igény jogosságát, de konkrét lépéseket ezt nem követték.⁸⁶

Terjedelmes fejezetben elemezte, hogy ezeket az ügyeket milyen megfontolásokból nem akarták végigvinni. A szokásos két felperes csaknem ötven pontba szedte össze a kifogásokat, és ezek közül tizenháromnak a bíróság helyt adott, kimondva, hogy Kende az ügyészség tevékenységével kapcsolatban a szervezet jó hírnevét sértő valótlan tényállításokat tett, illetve hamis látszatot keltett. Miután másodfokon is hasonló ítélet született, a könyv szerzőjének egy-egy millió forint nem vagyoni kártérítést kellett megfizetnie. „Az ügyészség nem bűnüldözést folytat, hanem bűnpártolásnak látszó módon foglal állást különböző ügyekben” – jelentette ki a szocialista Kovács László még 2003 őszén. Ő szintén a szokatlan gyorsasággal lezárt nyomozásokra gondolhatott, és ebből is per lett. Első fokon a bíróság úgy látta, hogy a politikus erőteljesen, sarkítva fogalmazott, de mégis csak véleményt nyilvánított. A Fővárosi Ítéletábrán másként látták: Kovács László „azt a hamis látszatot keltette, hogy az ügyészség több ügyben nyomozást megszüntető határozatának meghozatalával bűnpártolást követett volna el” – derül ki a másodfokú ítélet indoklásából. Ezért a verdiktet megváltoztatták, és a politikusnak közleményben kellett elnézést kérnie az ügyészségtől.” Lencsés Károly: A megsértett Pólt Péter, Népszabadság 2013 június 26. http://nol.hu/belfold/20130626-a_megsertett_polt_peter-1396217 (Az ügyszámok és a döntések felkutatása sikertelen volt a nyilvánosan hozzáférhető bírósági adatbázisokban.)

⁸² Uo.

⁸³ Papcsák Ferenc kormánypárti parlamenti képviselő és zuglói polgármester minden médiumot feljelentett, amelyik idézte egy LMP-s önkormányzati képviselő Várnai László blogbejegyzését, ahol azt állította, hogy az általa vezetett önkormányzat tanácsadásért mintegy 80 millió forintot fizet ki rokonainak, sőt, hogy Zugló polgármesterénél „az eddigi képviselők közül mindenki, szó szerint mindenki, aki most nem lett képviselő, az valamilyen állást, tanácsadói szerződést kapott a polgármestertől”. A feljelentés azokra az orgánumokra is kiterjedt, amelyek közölték helyreigazítási kérelmét, sőt, a kommentelőkre is. Példáját később Lázár János parlamenti frakcióvezető, államtitkár is követte. Ld. pl. Bánlaki D. Stella: Mi a közös bennük?, Index, 2013. 08. 08., http://index.hu/belfold/2013/08/08/kozszerplo_vagyok_mindent_szabad/

⁸⁴ <http://tasz.hu/informacioszabadsag/schmitt-pal-kegyelmi-hatarozatai-titkosak;> ld. még <http://tasz.hu/informacioszabadsag, http://atlatszo.hu/>

⁸⁵ Ólomszennyezett arcpakolást találtak a fogyasztóvédők, MTI, 2011. július 21., csütörtök

⁸⁶ Szabó Máté Dániel: Forgathat-e a TASZ a tárgyalóteremben?, http://ataszjelenti.blog.hu/2014/01/28/forgathat-e_a_tasz_a_targyaloteremben Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy a TASZ panasza nyomán született, nyilvánossággal kapcsolatos ítéletében ((37374/05. sz. kérelem), 2009. április 14-én kelt ítélet) hangsúlyozta a civil társadalom közügyek megvitatásához nyújtott fontos hozzájárulását és azt, hogy ehhez szükséges a különböző információkhoz való széleskörű hozzáférés.

A TASZ, a K-Monitor és a Transparency International Magyarország, valamint a Nemzetközi Sajtóintézet (IPI) és annak fiókszervezete, a Délkelet-európai Médiaszervezet (SEEMO) véleménye szerint az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény korlátozza a közérdekű adatok megismerésének lehetőségét, a kormány működésének átláthatóságát, és növeli a korrupció kockázatát.⁸⁷

Figyelemreméltó az a gyakorlat is, amikor szélsőjobboldali közszereplők és szervezetek támadják meg személyiségi jogsértésre hivatkozva az őket ilyen minőségben ért kritikát. A legemlékezetesebb Karsai Lászlót történész esete, aki 2011. december 14-én, az ATV Start című reggeli műsorában neonácinak minősítette a Jobbikot. A párt jó hírnév megsértése miatt nyújtott be keresetet. A történész a kereset elutasítását kérte, hangsúlyozva: a per tárgya nem annak eldöntése, hogy a Jobbik neonáci vagy sem, hanem a tudományos szólásszabadság. Az alperes érdemi ellenkérelmében arra is hivatkozott, hogy a társadalomtudományi közvélemény, valamint magyar és nemzetközi média jelentős részében a Jobbik neonáci mivolta közhelyszámba menő evidencia, és mellékelte egy elemzést, továbbá véleményeket általa felkért történészekről, akik közül egyesek a felperest neonácinak tartották, míg mások szerint nemzetiszocialistákra illő jellemzőket mutat, olyan vélemény is akadt, amely szerint a párt nem neonáci, csak rasszista, homofób és sovíniszta. A Fővárosi Törvényszék 2013. március 26-án meghozott ítéletében⁸⁸ megállapította a pártnak a jó hírneve (!) védelméhez fűződő joga megsértését, és a történésznek – az összesen 66 ezer forintot kitevő perköltség és illeték kifizetése mellett – „*elégítél gyanánt*” tizenöt napon belül magánlevélben kellett kifejeznie sajnálkozását. Takács Péter Attila bírósági ítéletében⁸⁹ a kifogásolt jelző használata „*teljesen öncélú és ezért indokolatlan*” volt.⁸⁹ Az ítélet szerint: „*a neonáci minősítés sértő ..., akít ... a jelenkori plurális demokrácia kialakulása óta az elmúlt két évtizedben a politikai életben ezzel a jelzővel megbélyegeztek, az a szalonképes pártok klubjából kiiratkozhatott. Ha ... az alperes célja kifejezetten erre irányult, akkor nem kérdés, hogy a használt kifejezés indokolatlanul sérelmes annak a felperesnek, aki demokratikus országgyűlési választások eredményeként került be a parlamentbe.*”⁹⁰ 2014 januárjában januárban a Fővárosi Ítéletábrla ugyan megváltoztatta az első fokú ítéletet és elutasította a Jobbik keresetét, de a jogalkalmazók attitűdjét és a szervezeti kultúrát jól szemlélteti az eset.⁹¹

Az attitűd és a gyakorlat azonban perzisztens: egy másik ügyben, ugyancsak az ATV ellen, megint a Jobbik nyert, ezúttal amiatt, mert szélsőjobboldalnak nevezték a pártot. A Médiahatóság, majd a Médiatanács is megállapította, hogy a csatorna megsértette a médiatörvényben foglalt, a politikai hírhez hírolvasói vélemény fűzésére vonatkozó tilalmat, ugyanis a Jobbik „értékelvű, konzervatív, módszereiben radikális, és nemzeti keresztény, de nem szélsőjobboldali” párt⁹² Első fokon a televízió nyert a médiahatóság ellen, de

⁸⁷ A magyar infotörvényt bírálja a Nemzetközi Sajtóintézet, 2013. június 27., <http://www.emasa.hu/print.php?id=10837>, <http://www.freedominfo.org/2013/07/hungarian-ngos-call-foi-changes-as-unconstitutional/>

⁸⁸ Fővárosi Törvényszék 19.P.22.708/2012/10.

⁸⁹ Neonácinak nevezte a Jobbikot: Karsai pert veszített első fokon, 2013. március 23. Szerző: MTI/Népszabadság

⁹⁰ Érdemes hozzátenni, hogy Zagyva György Gyula jobbikos parlamenti képviselő, a Vármegye Mozgalom tiszteletbeli elnöke később így nyilatkozott: „*És mindig arra hivatkoznak, hogy ilyen demokrácia, és olyan demokrácia, aminek a védelmében minket meg kell fékezni, csak érdekes módon amikor az a marha nagy demokrácia éppen ránk vonatkozna, akkor nem érvényes! Akkor a fasisztákat el kell taposni, ugye? ... Ha itt tárgyalás lett volna, biztos, hogy meg tudunk egyezni! Annyit kellett volna neki mondania a szép szájával, hogy KÉREM! Kérem szépen fasiszta bácsik-urak-nénik ne tüntessenek és akkor mi azt mondtuk volna, hogy nem tüntetünk. Most meg vannak sértődve, hogy ide jöttünk, hogy az alkotmányos alapjogainkért vagyunk itt és ez senkinek nem fáj*”. Harkai Péter: Oi korban élünk, 2011. augusztus 11., <http://www.community.eu/2011/08/15/oi-korban-elunk/>

⁹¹ 2.Pf.20.695/2013/7. sz. ítélet.

⁹² A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának 799/2013. (V.8.) számú határozata, <http://mediatanacs.hu/dokumentum/158523/m079920130508.pdf>

másodfokon a Kúria a párt javára ítelt, ugyanis a „szélsőjobbaldali” jelző negatív hatást kelt a nézőkben, így az ATV megsértette a törvényt.⁹³

Szigeti Tamás⁹⁴ így ír a jelenségről: „Nem ez az első eset, amikor szélsőjobbaldali csoport kéri ki magának a fasiszta vagy neonáci megnevezést. Egy rádiós műsorvezető a szélsőjobbaldali motoros társasággal szemben veszített pert, akiket lefasisztáztott. Elfogadhatatlan az, hogy a bíróság szerint egy parlamenti pártnak ugyanolyan jogilag védendő a hírneve, mint egy magánszemélynek. Egy parlamenti párt csak a nyilvánosságban él, a választók szavazataiért küzd, nincs emberi méltósága (ami a jó hírnév alapja emberek esetén) vagy legitim anyagi érdekei (ami a cégek jó hírnevének védelmét – korlátozottan – megalapozza). Elfogadhatatlan az is, hogy a bíróság egy politikai pártról alkotott politikai vélemény igazságtartalmát vizsgálja. Értelmezhetetlen az a bírósági kérdés, hogy egy politikai véleménynyilvánítás „indokolt-e”, ahogyan az is, hogy egy pártról véleményt alkotni „öncélú-e”. A szólásszabadság lényege, hogy nem kell indokolni azt, mi valaki véleménye, és mi a célja annak közlésével. ... A sértődős közszereplő vagy a megbántott politikus a bíróságokon sokszor megérett fülekre talál. Ma ott tartunk, hogy a szólásszabadság védelme ahelyett, hogy még a nációra is kiterjedne, inkább rájuk korlátozódik. A Karsai-ügy a maga furcsa módján szimbolizálja ezt az abszurditást. Az antiszemita pártot, motoroscsoporthoz vagy aktivistát nem lehet érzékenységekben sérteni és annak nevezni, amit a kritikus gondol róla, de a szélsőjobbaldaliak roma polgárok likvidálására való felszólítása elfogadható. Az az ügyesség, amely a megleghalmozás fizikai megtámadására uszító szélsőjobbaldali blogger ellen még eljárás megindítását is szükségtelenné tartja, az perli a filozófust, aki az ügyesség pártatlanságát megkérdőjelezi. ... (A) magyar közéleti sajtópereskedés akkor is bénítólag hatna a sajtó- és szólásszabadság érvényesülésére, ha kevés ügyben veszítene a szólás – ugyanis önmagában a jogi eljárások is béklyót jelentenek. ... Ma úgy állnak a dolgok nálunk, hogy csak a gyűlöletbeszédnek nincs „tranzakciós költsége”, és nincs kockázata. Ebből egyenesen következik, hogy egy ilyen közegben kinek a hangja erősödik fel. Az alkotmányjogban dermesztő hatásként (chilling effect) hívják azt a szóláskorlátozó hatást, amely a jogszabályok bizonytalan alkalmazásából ered. Ma Magyarországon egyedül az intoleráns szólás az, amelyet nem dermeszt semmi. És ez pont az ellentettje annak, amiért ... az amerikai Legfelsőbb Bíróság és az első magyar AB szerint a szólásnak védettnek kell lennie.”

(iv) Nyilvánosság a bírósági eljárásban a NER-ben

Külön érdemes kitérni a nyilvánosság és a felelősség a bírósági eljárásokban megjelenő kérdésre. Az utóbbi években sokat javult a bírósági határozatok elektronikus adatbázisokon keresztül történő elérhetősége, de ügyszám (!) ismerete nélkül még így is nagyon nehéz ítéleteket megtalálni. Leginkább azért, mert a nyilvántartásokban, a személyes adatok védelmére hivatkozva szinte mindent anonimíznak. A fent említett, sajtóperekben a médiumok mellett a kormánypárt nevét, de a legfőbb ügyész személyazonosságát is védi a bíróság az illetéketlenek ítelt beazonosíthatóságtól. Amikor a sajtóhíreket követve a szakszerű hivatkozások biztosítása céljából elkerezdtem keresni az adatbázisban, ilyenekre bukkantam például az Élet és Irodalom említett ügyében: „az „É...I...” című közéleti és irodalmi hetilapban ... cikksorozatot tettek közzé az akkor folyamatban lévő alkotmányozásról ... „A...? III.” cím alatt... A szerző ... azt a következtetést vonja le, hogy „amíg a F...-

⁹³ Kfv.III.37.033/2014/3.szám ld. Még pl. Nem szélsőjobbaldali a tévében a Jobbik, Index, 2014. 06. 03. http://index.hu/kultur/2014/06/03/nem_szelsojobbaldali_a_teveben_a_jobbik/. Jelentős sajtóvisszhangot kapott az az eset is, amikor Vona Gábor Balavány Györgyöt jelentette fel, mert a publicista náci- és nyilasszimpatiával vádolta meg a Jobbik elnökét. Ld.pl. Bánlaki D. Stella: Mi a közös bennük?, Index, 2013. 08. 08., http://index.hu/belfold/2013/08/08/kozszerplo_vagyok_mindent_szabad/

⁹⁴ Szigeti Tamás: A feje tetejére állított szólásszabadság, Szuverén, Szigeti Tamás: A feje tetejére állított szólásszabadság 2013. március 26., <http://www.szuveren.hu/jog/a-feje-tetejere-allitott-szolasszabadsag>

partszövetség kormányon van, gyakorlatilag kivonja a kormányzó többséget az elkülönült hatalmi ágak kontrollja alól.” Ezáltal „II. rendű felperesre és személyén keresztül az egész ügyészi szervezetre valótlán és sértő kifejezéseket használ”.⁹⁵ Egy másik, a Fővárosi Bíróság által hozott, láthatóan nem a közérthetőséget és a történet megismerését prioritizáló módon szövegezett ítélet szerint pedig „A bíróság megállapítja, hogy a II.r.alperes megsértette a II.r. felperes jó hírneve védelméhez fűződő személyiségi jogát azzal, hogy az általa üzemeltetett www.1-es honlap neve honlapon 2010.június 14.napján „cikk címe” címmel megjelent írás illusztrációjaként II.r.felperest (II.r. felperes neve legfőbb ügyész helyett) és az I.r.felperes (Legfőbb Ügyészség) akkori vezetőjét (1-es személyt) ábrázoló képaláírásban („felirat” felirattal) valótlánul állította, hogy a II.r.felperes (II.r. felperes neve) a cikkben utalt korrupciós ügyész.”⁹⁶

Fontos megjegyezni, hogy a gyakorlat is retrogádabb a jogszabálynál. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 166. § alapján „(1) A Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatban szereplő személyek azonosítását lehetővé tevő adatokat olyan módon kell törölni, hogy az ne járjon a megállapított tényállás sérelmével. Egyebekben a határozatban szereplő egyes személyeket az eljárásban betöltött szerepüknek megfelelően kell megjelölni. (2) A közzétett határozatban - ha törvény másként nem rendelkezik - nem kell törölni a) az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv és ... az e minőségében eljáró személy családi és utónevét, illetve ..., továbbá beosztását, ha az adott személy az eljárásban közfeladatának ellátásával összefüggésben vett részt, ...c) az alperesként pereszes természetes személy nevét, továbbá jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet nevét és székhelyét, ha a határozatot olyan ügyben hozták, amelyben jogszabály alapján közérdekű igényérvényesítésnek helye van, d) az egyesület vagy alapítvány nevét, székhelyét és képviselőjének nevét, e) a közérdekből nyilvános adatot.”

Ennek ellenére a Fővárosi Ítéletábrák honlapján 2014 szeptemberében is “G. P. polgármesterről” olvashatunk.⁹⁷ A személyes adatok kezelésének doktriner, és nem is a törvény által megkövetelt felfogására különösen szép példa a Csongrád Megyei Bíróság, Pap János bíró által jegyzett ekként anonimizált ítélete:⁹⁸ „Ezt megelőzte az az esemény, hogy a felperes a polgármesterrel szemben büntető feljelentést tett abból az okból, hogy Nobel-díjas magyar író Sorstalanság című könyvének a középiskolások részére történő ajándékozását rendelte el a képviselőtestület a polgármester javaslatára.” A „titkosítás” azért is abszurd, mert a kitakart információk sok esetben *de facto* nyilvánosak, és egy egyszerű Google-keresés révén hozzáférhetőek.

(v) Médiafelelősség a NER-ben

A közzététel transzparenciája, és ezáltal a demokratikus kontroll tekintetében további lényeges jelenség az, hogy Magyarországon a média, és az állami hírugynökség beszédmódja is követi a jogalkalmazók és az állami hatóságok megközelítését – holott akár társadalmi felelősségvállalásból vagy az egyébként hivatalosan vallott szakmai elvek alapján (adott esetben a polgári engedetlenséget követő szankciók felvállalásával vagy stratégiai perekhez vezető) eltérő gyakorlatot is követhetnének. Így vezető közéleti napilapokban, hírportálokon olvashatunk a „H. György VII. kerületi polgármester”, vagy „K. Zoltán szegedi

⁹⁵ Fővárosi Ítéletábrák 8.Pf.20.008/2013/6.

⁹⁶ A Fővárosi Bíróság Bérces Renáta által Budapest, 2011. december 8-án hozott, az adatbázisban csak ekként nyilvántartott ...P.../2010/13.számú határozata.

⁹⁷ Kispesti önkormányzat: mégsem sértettek törvényi Gajda-féle füzetcsomagok, Index, 2014. 09. 25. 01:54

⁹⁸ Csongrád Megyei Bíróság, 2.P.21.514/2008/4.

sztárügyvéd”⁹⁹ ellen folyó büntető eljárásokról, vagy a Honvédelmi Minisztérium vesztegetési botrányával kapcsolatban „*O. János dandártábornok*”-ról,¹⁰⁰ Dr. B. Krisztiánról, egy budai kórház főigazgatójáról, aki durván bántalmazott, majd savval leöntött egy nőt,¹⁰¹ vagy a hivatalos eljárásban történt bántalmazás miatt elítélt K. Péter törzsszászlósról és B. Krisztián rendőr törzsőrmesterről.¹⁰² Egy bolti lopáson ért (fogkefét, parfümöt, körömlakkot eltulajdonító, és mellesleg az egyik legnagyobb sajtónyilvánosságot kapott romagyilkosságokat tárgyaló) bíró¹⁰³ mentelmi jogának felfüggesztéséről szóló, számtalan hírportált és sajtóterméket bejáró hír tudósítói közül egynek sem jutott eszébe, hogy releváns lehet az érintett neve. Ahogyan egy 2014-ben komoly társadalmi vitát és hivatalos vizsgálatot is kiváltó pedofil széles körben ismert pedagógus és televíziós szerkesztő esetét vélhetően kifejezetten e célból nyilvánosságra hozó (egyébként több szakmai díj birtokosaként országosan ismert) újságíró sem gondolt arra, hogy S. Pál nevét le lehetne és kellene írnia.¹⁰⁴

A média kritikátlanul követi a jog hibás megoldásait: elfogadják, hogy a rendőr arcát kitakarják (esetleg vicces rajzfilmkarakterekkel helyettesítik),¹⁰⁵ ami már csak azért is visszás, mert 2012 januárjában a fontosabb médiumok vezetőit tömörítő Főszerkesztők Fóruma megalkotta az Önszabályozó Etikai Irányelvek elnevezésű normagyűjteményt, amely szerint: „Az újságíró közszereplőnek tekinti – a tevékenységével összefüggésben – a következő személyeket: a) minden választott tisztséget betöltő személyt, b) minden közhivatalt ellátó személyt, c) minden közfeladatot ellátó személyt, d) minden, munkáját a nyilvánosság előtt végző személyt (színészek, műsorok szereplői, zenészek, egyéb művészek, sportolók, egyházi vezetők, üzletemberek, újságírók, egyetemi oktatók, polgárőrök, közérdeklődésre számot tartó perekben szereplő ügyvédek, sportegyesületek vezetői stb.), e) minden, bármilyen mértékben közvetett vagy közvetlen állami tulajdonban lévő, illetve monopolhelyzetben lévő, avagy közbeszerzésben érdekelt cég tisztségviselőit, akik az adófizetők pénzével kapcsolatos tranzakciókban vesznek részt [...] Ha közszereplőt vádolnak bűncselekménnyel, az ártatlanság vélelme ugyanúgy megilleti, mint bárki mását, ugyanakkor indokolt és szükséges neve és funkciója közlése.”¹⁰⁶

E fejezet rámutatott arra, hogy a NER jogalkotási és jogalkalmazási sajátosságai gyakran nemcsak kontinuitást mutatnak korábbi, megítélésem szerint hibás és káros jogalkalmazói gyakorlattal, de néhány kritikus ponton e beidegződéseket az állami, közhatalmi szférán kívülről érkező ellenhatás sem gyengíti.

5. Az NER-ben a preferált politikai közösség meghatározóan hívó keresztyén, és valamely történelmi, vagy az állam által kiválasztott, kifejezetten elismert, támogatott felekezet tanainak követője

⁹⁹ MTI: Előzetesbe került egy szegedi sztárügyvéd, *Index*, 2011. október 3.

¹⁰⁰ *Index*: Az ügyészségen már olvasták Budai beadványát Juhász Ferencről, *Index*, 2011. február 21.

¹⁰¹ Egy budai kórház vezetője lehet az óbudai savas támadó, 2013.03.19. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=631427>

¹⁰² Elengedték főnökük fiát a rendőrök, mégis rosszul jártak, 2014. július 30., http://hvg.hu/itthon/20140730_rendorseg_eljaras_bantalmazas_felmentes

¹⁰³ Bolti lopáson érték a romagyilkosságokat tárgyaló bírónőt 2014. július 11., péntek, http://hvg.hu/itthon/20140711_Bolti_lopason_ertek_a_romagyilkosságokat

¹⁰⁴ Magyar Péter: Utána minden állat szomorú, <http://444.hu/2014/07/09/koitusz-utan-minden-allat-szomorú/>

¹⁰⁵ Joób Sándor: A bíróság szerint is vicces, ha egy rendőrnek dinoszaurusz feje van, *Index*, 2014. 07. 04. http://index.hu/kultur/media/2014/07/04/első_fokon_nyertunk_lehet_trollarca_a_rendoroknek

¹⁰⁶ Főszerkesztők Fóruma: Önszabályozó Etikai Irányelvek. Budapest, 2012. január 18. Lásd még: Balogh Lídia: Etnikai adatok kezelése a magyarországi sajtóban, *Föld-rész* 2. 2009, 3–4, 81–91

Amellett, hogy az Alaptörvényt a képviselők „Isten előtti felelősségük tudatában” fogadták el,¹⁰⁷ a Nemzeti Hitvallás alapján „Mi, a magyar nemzet tagjai (...) Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. (...) Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.” A szöveg e tekintetben nem tételez kizárólagos identitást, de kiemelt szerepet konstituál a vallás, nevesítetten a kereszténység számára. A preferenciákat a „Szabadság és Felelősség” fejezet VII. cikk (4) bekezdése egyértelművé teszi: „Az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek. Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek bevett egyházként működnek. A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az állam sajátos jogosultságokat biztosít.” [Az (5) bekezdés szerint] „A vallási közösségekre vonatkozó közös szabályokat, valamint az együttműködés feltételeit, a bevett egyházakat és a rájuk vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

Az Alaptörvényről készült egyik első átfogó vélemény¹⁰⁸ szerzői szerint az alkotmányozás alanyaként emlegetett nemzetet az Alaptörvény keresztény közösségként jellemzi, és az „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét” kitétel, nem történelmi ténymegállapításként, hanem a jelenre is érvényes kijelentésként értelmezhető, ahol a politikai közösség valamennyi tagjától elvárható, hogy a himnuszból átvett fohással is azonosuljon: „Isten, áldd meg a magyart!” Ráadásul az Alaptörvény különbséget tesz az egyházak között, preferálva egyes, az állam által elismert (és megválogatott, többnyire történelmi) felekezeteket.

Majtényi Balázs a nemzetközi szervezetek¹⁰⁹ és az alkotmánybíróság döntését¹¹⁰ „felülalkotmányozó” szabályozásról így ír: „Az új alkotmány VII. cikk (2) bekezdés első mondata azon vallási tevékenységet végző szervezetek egyházként történő elismerésére ad felhatalmazást az Országgyűlésnek, amelyekkel az állam a közösségi célok érdekében együtt kíván működni. (...) Az alkotmányos rendelkezés alkalmazása egyúttal az egyházalapítás szabadságának a végét is jelentheti.”¹¹¹

Az említett, Fleck és társai által jegyzett vélemény szerint ezáltal az Alaptörvény keresztény-konzervatív normatív preferenciákon alapuló életmód-modellt ír elő a közösség tagjainak a közösséggel szembeni kötelezettségei formájában.¹¹² Álláspontjuk szerint: „[A] különböző világnézeti felfogások nem egyenrangúak, noha követésüket nem akadályozza tiltás és üldözés. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az így deklarált tolerancia csak a különféle »vallási hagyományokra« terjed ki, az újabb keletű vagy Magyarországon újabban megjelenő vallási irányzatokra, valamint a nem vallásos lelkiismereti meggyőződésekre viszont nem vonatkozik. Mindez azt jelenti, hogy az Alaptörvény nem egyszerűen helyesli a polgárok egy részének világnézetét, vallását, gyakorlatait és kulturális javait, hanem egyúttal állást foglal

¹⁰⁷ Lásd az Alaptörvény utolsó előtti sorát.

¹⁰⁸ FLECK Zoltán (et al.): Vélemény Magyarország Alaptörvényéről, *Fundamentum*, 2011. 15(1): 63. epa.oszk.hu/02300/02334/00043/pdf/EPA02334_Fundamentum_2011_01_061-077.pdf

¹⁰⁹ Opinion on Act CCVI of 2011 on the right to freedom of conscience and religion and the legal status of churches, denominations and religious communities of Hungary adopted by the Venice Commission at its 90th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2012), *CDL-AD(2012)004*.

¹¹⁰ 6/2013. (III. 1.) AB határozat.

¹¹¹ MAJTÉNYI Balázs: Alaptörvény a nemzet akaratából, *Állam- és Jogtudomány*, 2014/1, 91–92.

¹¹² FLECK et al.: im. 66–68.

abban a kérdésben, hogy melyik világnézet és életfelfogás igaz és helyes, ezáltal alacsonyabb rendűnek tünteti fel a rivális világszemléleteket és kulturális gyakorlatokat. Vagyis az Alaptörvény nem csupán elismeri a kereszténység történelmi szerepét az állam létrejöttében, hanem egyúttal el is kötelezi magát annak erkölcsi és politikai elvei mellett. Következésképpen szakít az 1989-es alkotmány megoldásával, amely semleges maradt a versengő világnézeti felfogások között. (...) Az Alaptörvény »különvált, de együttműködő« egyházmodellje a magyar alkotmánybírói gyakorlatot veszi át, amely szerint a közoktatási, szociális, egészségügyi és adószabályok preferálhatják a »történelmi egyházakat« más egyházakkal szemben, és az egyházak előnyben részesíthetők más intézmények (egyesületek, alapítványok) rovására. Azáltal, hogy ez a felfogás bekerült az Alaptörvénybe, sokkal nehezebben változhat meg az – egyenlőség elvével nem harmonizáló – alkotmánybírói joggyakorlat.”¹¹³

A Velencei Bizottság számára készített *amicus brief* szerint az Alaptörvény az Országgyűlést az egyházi jogállás politikai mérlegelésen alapuló kiosztására hatalmazza fel, és nem arra, hogy elősegítse a vallásszabadságnak mint alapvető emberi jognak a gyakorlását, ugyanis a parlament a „közösségi célok megvalósítása során” nem köteles alkotmányos feltételek vagy emberi jogi megfontolások alapján megválogatni társadalmi partnereit. „Túl azon, hogy az állam együttműködési hajlandósága valamely vallási közösséggel egy tisztán diszkrecionális feltétel, ez a kitétel egyértelműen arra hívja fel az államot, hogy saját szempontjai szerint tegyen különbséget vallási szervezetek vagy közösségek között, azon az alapon, hogy azok mennyiben segítik elő bizonyos állami feladatok megvalósítását. Ez a feltétel akkor teljesül, ha az állam feladja a vallási közösségekkel szemben tanúsított semlegességét. Ez a követelmény egyértelműen sérti az állam semlegességének és pártatlanságának az Egyezmény 9. cikkéből folyó követelményét, amit az EJEB joggyakorlatában következetesen érvényesíti.”¹¹⁴

A közjogi megoldás értékeléséhez lényeges adalék, hogy a népszámlálási adatok szerint 2001 és 2011 között jelentős a nagyobb keresztény felekezetekhez tartozók számának visszaesése. 10 év alatt 5,5-ről 3,9 millióra csökkent a magukat katolikusnak mondók száma, de a reformátusok (1,6 helyett 1,15 millió), evangélikusok (304 helyett 214 ezer) száma is esett. Ezzel szemben a semmilyen vallási közösséghez nem tartozók száma 1,5-ről 1,8 millióra nőtt. Amíg a kérdésre tíz évvel korábban 1,1 millió ember nem válaszolt, 2011-re ez a szám 2,7 millióra emelkedett.¹¹⁵ Egy korábbi kutatás szerint a vallásukat rendszeresen (legalább havi gyakorisággal) gyakorlók aránya 1998 és 2008 között körülbelül a korábbi kétharmadára, a teljes lakosság körében kb. 13 százalékra csökkent.¹¹⁶

6. A NER által preferált politikai közösség tagjai heteroszexuálisok, házasságban élő, szexuálisan monogám, és természetesen termékeny személyek

Az Alaptörvény Nemzeti Hitvallás fejezete rögzíti: „Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.” Az Alapvetés L) cikke alapján pedig: „(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint

¹¹³ UGYANOTT, 70. o.

¹¹⁴ BÁNKUTI Miklós (et al.): Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról, *Fundamentum*, 2013 17(3): 12. www.fundamentum.hu/alaptorveny-es-europa/cikk/amicus-brief-velencei-bizottsagnak-az-alaptorveny-negyedik-modositasarol.

¹¹⁵ Lásd http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf.

¹¹⁶ KELLER Tamás: Változás és folytonosság a vallásossággal kapcsolatban, *Statistikai Szemle*, 2010. 88(2): 144. www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_02/2010_02_141.pdf.

férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.” Kovács Kriszta szerint a tény, hogy a preambulum, az egyenlőséget nem nevesíti,¹¹⁷ világossá teszi az új szemlelet lényegét.¹¹⁸ Az Alaptörvényről készült említett, egyik első átfogó vélemény szerzői szerint „Az Alaptörvény házasságfogalma – amely egyébként követi az Alkotmánybíróságnak a bejegyzett élettársi kapcsolat alkotmányosságáról szóló 154/2008. (XII. 17.) AB határozata alapjául szolgáló meghatározást – nagyjából megfelel a katolikus természetjogi házasságfelfogásnak, amely a hűséget, az utódnemzést, valamint a házastársak közötti kapcsolat felbonthatatlan szentségét tekinti a házasság legfontosabb elemének. A természetjogi elvekre támaszkodó alkotmányi szabályozás az emberek olyan érdekeit védi, amelyeket ők nem valamennyien tulajdonítanak maguknak, és amelyekkel nem feltétlenül szeretnének azonosulni, így azután sérti autonómiájukat. A modern alkotmányoknak – különösen egy új Alaptörvénynek – a házasság meghatározása és a család szerepének értékelése során igazodniuk kell a társadalmi változásokhoz, amelyek az egyén választási lehetőségeit növelik. Ez azt követelte volna meg, hogy az Alaptörvény a házasság és a család intézményét az egyén önrendelkezési szabadságát garantáló alapjogokkal és az egyenlőség elvével együtt szabályozza. (...) A meglegházasság alaptörvényi tilalmával az alkotmányozó a jövőre nézve kizárta, hogy a világszerte érvényesülő tendenciát követve a magyar jogalkotó valaha is megnyithassa a házasság intézményét az azonos neműek számára. Ezzel összhangban az Alaptörvény XV. cikke a szexuális orientáción és a nemi azonosságtudaton alapuló diszkriminációt nem említi a tiltott megkülönböztetések sorában. Ez azt jelenti, hogy a magyar alkotmányozó nem tiltja meg az államnak, hogy önmagában a szexuális orientáció alapján pártoljon vagy éppenséggel hátrányosan megkülönböztessen egy életformát.”¹¹⁹ (Noha igaz, hogy a XV. Cikk (2) bekezdésében foglalt nyílt végű diszkriminációtilalom nem zárja ki a szexuális orientáción alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni fellépést, nem is kötelezi el magát egyértelműen mellette.)

Összességében az első kritikus kommentár szerint „A kötelezettségek tartalmi vizsgálata alapján az Alaptörvény korszerűtlen. Az 1989-es alkotmány az egyéni és közösségi életformák, a jó életről vallott nézetek sokszínűségének egyenlő elismerésén alapul. Az új Alaptörvény szakít ezzel a hagyománnyal akkor, amikor erkölcsi kötelezettségeket iktat be az alapjogok közé, kijelölve a jó életnek azokat a formáit, amelyek erkölcsileg értékesnek és alkotmányos védelemre érdemesnek minősülnek. Az Alaptörvény a liberális alapjog-felfogás következő összetevőit zárja ki: az életformák pluralitásának (a szabadságnak) egyenlő elismerése, az állam világnézeti semlegessége (és a tolerancia), a személyes autonómia tiszteletben tartása. Azzal, hogy a házasság alanyaként egy férfit és egy nőt határoz meg ... az Alaptörvény hosszú távra szóló alkotmányos akadályt állít az együttélési formák változatosságának kiterjesztése iránti egyéni igények útjába. Bár ily módon csupán a magyar Alkotmánybíróság jogértelmezését emeli be az alkotmányba, ez a lépés nyilvánvalóan megnehezíti az eddigi jogértelmezés revízióját.”¹²⁰

¹¹⁷ A XV. cikk (3). rendelkezik például a nők és a férfiak egyenjogúságáról, de a széles körben dokumentált „gender pay gap” csökkentését megalapozó, bevett „egyenlő értékű munkáért egyenlő bért”-elv alkotmányos deklarálása is elmaradt.

¹¹⁸ KOVÁCS Kriszta: Equality: The missing link. in: Gábor Attila TÓTH (ed.) Constitution for a disunited nation : on Hungary's 2011 Fundamental law. (Budapest: Central European University Press 2012) 186. Idézi és a kérdéstről bővebben: MAJTÉNYI Balázs: Alaptörvény a nemzet akaratából, *Állam- és Jogtudomány*, 2014. 1: 90.

¹¹⁹ FLECK: im. 66.

¹²⁰ FLECK: im. 66.

A Velencei Bizottság számára készített *amicus brief* rámutat, hogy az L. cikk (1) bekezdésének kiegészítése az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII. 20.) AB határozatára reagálva született, ahol a testület kimondta, hogy a „családi élet” egy történetileg változó, fejlődő fogalom, és inkább ténykérdés, mint jogi mérlegelés eredménye, és az azonos nemű párokat is megilleti a családi élet tiszteletben tartásához való jog. Az Országgyűlés szembe menve az Alkotmánybíróság döntésével és Európai Emberi Jogi Egyezmény az AB határozatban is említett 8. cikkének elvárás-rendszerével, az AB által elfogadhatatlanul szűknek ítélt családfogalmat foglalt az Alaptörvény Negyedik módosításába. Az L. cikke ugyanis nem csupán azt határozza meg, hogy a házasság csak nő és férfi közötti kapcsolat lehet, hanem kimondja, hogy „[A] családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.” Ez a megfogalmazás bár elismeri a házasságon kívüli szülő-gyermek viszonyt, nem terjed ki a nem-házastárs szülők egymás közötti viszonyára: ¹²¹ „Az Alaptörvénybe foglalt családfogalom más jogterületekre, így a média és az oktatás szabályozására is kihat. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény szerint a pedagógus kötelessége »a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére« nevelés.”¹²² A médiatörvény szerint a közszolgálati médiaszolgáltatás célja – többek között – »a házasság intézményének és a család értékének tiszteletben tartása«.¹²³ Az Alaptörvény kirekesztő családfogalmával együtt olvasva ezek a rendelkezések alkalmasak arra, hogy korlátozzák az LMBT emberek szólásszabadságát a médiában, valamint hozzájárulhatnak a kirekesztő és tudatlan, az azonos nemű párokkal, valamint a más, nem házasságon alapuló kapcsolatokkal szemben elterjedt, diszkriminatív nézetek megjelenéséhez az iskolai tantervekben.”¹²⁴

Ugyancsak a keresztény felfogás jelenik meg a magzat védelmét kodifikáló passzusban. Az említett kommentár szerint: „Az 1937-es ír alkotmányon kívül nincs még egy olyan európai alkotmány, amely a magzati életet a fogantatástól védené. Az Alaptörvény nem mondja ki explicit módon, hogy a magzatot megilleti az élethez való jog, de támogatja ezt az értelmezést, mivel »a magzati életet fogantatástól védelem illeti meg« fordulatot egy mondatban szerepelteti a »minden embernek joga van az élethez« megállapítással. Ezáltal mind a törvényhozást, mind a bírói jogértelmezést a nők önrendelkezési jogának

¹²¹ BÁNKUTI Miklós (et al.): Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról, *Fundamentum*, 2013 17(3): 6–8. www.fundamentum.hu/alaptorveny-es-europa/cikk/amicus-brief-velencei-bizottsagnak-az-alaptorveny-negyedik-modositasarol.

¹²² 2010. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről, 62. § (1) bekezdés e) pont.

¹²³ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról, 83. § (1) bekezdés c) pont.

¹²⁴ Az *amicus* kitér arra is, hogy a szűk családfogalom elfogadását heves kritikával illették civil és nemzetközi kormányzati szervezetek. A Magyarország által benyújtott időszakos jelentéseket értékelő álláspontjában az ENSZ Nőjogi Bizottsága (CEDAW) a közelmúltban azt javasolta a kormánynak, hogy »módosítsa a törvényt az Alkotmánybíróság azon határozatával összhangban, amely szerint a család definíciója túl szűk, és a biztosítsa, hogy a jogszabályok jövőbeni módosítása is ezzel a határozattal, valamint a Bizottságnak a házasságon és a családi kapcsolatokon belüli egyenlőségére vonatkozó 21. számú Általános Ajánlásával (1994) összhangban fog történni«. (CEDAW/C/HUN/CO/7-8. Magyarország összevont hetedik és nyolcadik időszakos jelentésével kapcsolatban a Bizottság ötvennegyedik ülésén (2013. február 11 – március 1.) elfogadott záró észrevételek, 39. bekezdés, <http://noierdek.miria.hu/wp-content/uploads/2013/03/ENSZ-CEDAW-Zaro-Eszrevetelek-Magyarorszag-2013-2.pdf>.) A Human Rights Watch szintén élesen bírálta a kormányt amiatt, hogy az Alkotmánybíróság által alaptörvény-ellenesnek minősített szabályt az Alkotmánybíróság megkerülésével, közvetlenül az Alaptörvénybe írják bele. (*Hungary: Constitution Changes Warrant EU Action*, www.hrw.org/news/2013/03/12/hungary-constitution-changes-warrant-eu-action) Hasonlóképpen, az Amnesty International is felhívta a figyelmet arra, hogy a szűk családfogalom ésszerűtlenül tesz különbséget szexuális irányultság és családi állapot szerint (www.amnesty.hu/amnesty-international/emberi-jogaink/alaptorveny_modositas4_20130309).

korlátozására ösztökéli. A bizonytalanságok az 1997 óta törvényi úton széles körűen engedélyezett mesterséges reprodukciós eljárásokkal kapcsolatban is fennállnak. A törvény által lehetővé tett méhen kívüli megtermékenyítés szükségképpen magával hozza számos, már megfogant embrió méhen belüli vagy azon kívüli elpusztulását. Tekintettel arra, hogy az alaptörvényi szabályozás nem tesz különbséget az *in utero* és az *in vitro* magzatok között, arra kell következtetnünk, hogy alkotmányi védelmük azonos. (...) Ez az előírás kérdésessé teheti a mesterséges reprodukciós eljárások alkotmányosságát, és a Magyar Köztársaság által ratifikált nemzetközi egyezményekkel, köztük az Európa Tanács keretében elfogadott, az emberi jogokról és a biomedicináról szóló oviedói egyezményvel való összhangját. Mindezek a rendelkezések sértik mindazon egyének autonómiáját, akik nem fogadják el az Alaptörvény ideologikus értékei alapján megfogalmazott normatív életmódmodelleket – a *preambulum* megfogalmazásában »azt a formát, amelyben élni szeretnénk« –, és alkalmasak arra, hogy őket a politikai közösségből kirekesszék.”¹²⁵ Az alapértékként említett hűség a szövegkörnyezetből a házassági és a (lényegesen nehezebben értelmezhető) hazafias hűségre vonatkozhat.¹²⁶

Ide kívánczik, hogy az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése szerint „Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti”; a XV. cikk (5) bekezdés alapján pedig „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket”.¹²⁷ A nők társadalmi szerepének tekintetében a kontextus és a „védi” kifejezés patriarchális-konzervatív felfogást sugall, illetve maternalista társadalmpolitikai irányultságot sejtet (amely szerint a nőpolitika elsődleges feladata a nők anyai szerepben való támogatása).¹²⁸

A polgárok magánéletének adott esetben a hagyományostól eltérő formában történő meghatározására kiterjedő, a nemzetközi szakirodalomban a „intimate citizenship”¹²⁹ fogalmával meghatározott szabadságának korlátozását hozza a XVI. cikk (4) bekezdése, amely szerint „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni” – amely adott esetben a gyermeküket bántalmazó, molesztáló, akár emiatt jogerősen elítélt vagy végzéssel távoltartott felmenőkre is kiterjed.

A feminista irodalomban fontos szerepet betöltő „intimate-” és “sexual citizenship” elmélet lényege, hogy az állampolgárság többet jelent jogi kapcsolatnál: egy társadalmi gyakorlat; kulturális, szimbolikus és gazdasági viszonyrendszer is, amely kiterjed a szexualitáshoz, nemi identitáshoz, partnerkapcsolati (formákat érintő) döntésekhez, nemi szerepekhez, és általában az intimszférához kapcsolódó viszonyokra is. Ugyanis a politikai közösség meghatározásának hagyományos, heteronormatív modellje kimondva és kimondatlanul is kiterjed az intimszférára, szexualizált, és rögzíti a társadalmi nemek egyfajta gyakorlatát, amely által a politikai közösség formálisan egyenlő jogú tagjai között mély strukturális egyenlőtlenségek jönnek létre és bizonyos csoportok rendszerszerű kirekesztése valósul meg. A házasságról és a családról vallott társadalmi értékek bármilyen jogi, de főleg alkotmányos formába öntése olyan normatív meghatározását adja a „jó”, illetve a politikai közösség tagjaként elfogadott polgárnak, amely kétségbe vonja a „szexuális idegenek” jogát arra, hogy autonóm döntéseket

¹²⁵ FLECK: im. 66–67.

¹²⁶ Érdekes és a fentiekől eltérő Herbert Küpper értékelése, amely szerint Alapvetés L) cikk (1) bekezdése, amely „a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját” értelmezi, azt csak a nemzetre visszavetítve védi, így nem konstituál számára önálló értéket vagy köteleket.” Im. 10. o.

¹²⁷ Ibid. XV. cikk (5)32.

¹²⁸ Ld: Seth Koven and Sonya Michel, "Introduction: "Mother Worlds", in *Mothers of a New World: maternalist Politics and the Origins of Welfare States* (New York: Routledge, 1993). pp. 1-42.

¹²⁹ Ld. erről Kuhar, R., *Playing with science: Sexual citizenship and the Roman Catholic Church counter-narratives in Slovenia and Croatia*, Women's Studies International Forum (2014).

hozzanak az intimszférájukat illetően. Ezáltal az intimszféra teljes egészében politizálódik és közüggé válik.¹³⁰

Az alaptörvény által preferált tradicionális családmódel társadalmi beágyazottságához fontos megjegyezni, hogy a népszámlálási adatok szerint a házasság intézményét egyre kevesebb magyar választja: 1949-ben még 1000 lakosra 11,7 házasságkötés jutott (107 820 esküvőt tartottak); 1980-ban a szám 7,5 (80 331); 1990-ben 6,4 (66 405); 2001-ben 4,3 (43 583); 2012-ben, az Alaptörvény hatályba lépésekor pedig csak 3,6 (36 161) volt.¹³¹ A válások száma (amely persze nem függetleníthető a házasságkötések dinamikájától) valamelyes fluktuációt mutat, de összességében emelkedő tendencia figyelhető meg: 1949-ben 12556 házasságot bontottak fel, ami 1000 lakosra vetítve 1,4-et jelentett. 1980-ban 27797, 1000 főre lebontva 2,6 válást mondott ki a bíróság. 1990-ben a szám 24888 és 2,4; 2001-ben 24391 és 2,4, 2012-ben 21830 és 2,2 volt. (Ezer főre lebontva 2002-ben és 2003-ban, valamint 2005 és 2008 között végig 2,5 volt.)¹³² A gyermekvállalási hajlandóság (vagy képesség) pedig egyértelműen csökkenő tendenciát mutat: 1949-ben 190.398 gyermek született (ezer lakosra lebontva 20,6); 1980-ban 148.673 (13,9); 2001-ben 97.047 (9,5); 2012-ben pedig 90.269 (9,1) volt az élveszületések száma.¹³³

7. A NER a nemzet etnikai alapú fogalmára épít és a kisebbségek közül az őshonos, már „velünk élő nemzetiségeket” preferálja

¹³⁰ A témához ld. még Bell, David, & Binnie, Jon (2002). Sexual citizenship: Marriage, the market and the military. In Diane Richardson, & Steven Seidman (Eds.), Handbook of lesbian and gay studies (pp. 443–457). London: Sage., Evans, David (1993). Sexual citizenship: The material construction of sexualities. London: Routledge., Giddens, Anthony (1992). The transformation of intimacy (sexuality, love and eroticism in modern societies). Cambridge: Polity Press., Lambevski, Aleksander (2011). Situating intimate citizenship in Macedonia: Emotional navigation and everyday Queer/Kvar grounded moralities. In Robert Kulpa, & Joanna Mizielinska (Eds.), De-centring western sexualities: Central and Eastern European perspectives (pp. 191–216)., Burlington: Ashgate., Phelan Shane (2001). Sexual Strangers: Gays, Lesbians, and Dilemmas of Citizenship. Philadelphia: Temple University Press., Plummer, Ken (1995). Telling sexual stories: Power, change and social worlds. London: Routledge., Plummer, Ken (1996). Intimate citizenship and the culture of sexual story telling. In Jeffrey Weeks, & Janet Holland (Eds.), Sexual cultures (communities, values and intimacy) (pp. 34–52). New York: St. Martin's Press., Plummer, Ken (2003). Intimate citizenship: PRIVATE decisions and public dialogues. London: University of Washington Press., Richardson, Diane (1998). Sexuality and citizenship. Sociology, 32(1), 83–100., Roseneil, Sasha (2010). Intimate citizenship: A pragmatic, yet radical, proposal for a politics of personal life. European Journal of Women's Studies, 17(1), 77–82., Smith, Lynn C. (1999). Is citizenship a gendered concept? In Alan C. Cairns (Eds.), Citizenship, diversity & pluralism: Canadian and comparative perspectives (pp. 137–162). Montreal: McGill-Queen's University Press., Walby, Sylvia (1994). Is citizenship gendered? Sociology, 28(2), 379–395., Weeks, Jeffrey (1998). The sexual citizen. Theory, Culture and Society, 15(3–4), 35–52. Weeks, Jeffrey (1999). Sexuality and its discontents (meaning, myths & modern sexualities). London & New York: Routledge.

¹³¹ KSH: STADAT – Idősoros éves adatok, 1.1. Néesség, népmozgalom (1941–), http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001a.html,
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html,
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz13.pdf> továbbá

¹³² Uo.

¹³³ Uo.

Herbert Küpper szerint „az Alaptörvény a 19. századi Kelet-Európában kialakult etnonemzetből indul ki – szemben a demokratikus nemzettel és a kultúrnemzettel.”¹³⁴ Ezt alapvetően a Nemzeti Hitvallás azon tételére alapozza, amely szerint „(...) együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet”, amit megerősít az Alapvetés L) cikk (1) bekezdése, amely „a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját” határozza meg. Ráadásul, írja, a „preambulum vége”¹³⁵ a nemzetnek saját »akaratot« tulajdonít, hiszen a szerint »szerződést« minden magyar köt – akár akar, akár nem. A nemzet „akarata” a nemzetet kitevő egyének szabadsága felett áll.”¹³⁶ Ugyancsak a nemzet mint központi érték megnyilvánulását látja Küpper¹³⁷ az Alapvetés P) cikk(1) bekezdésében is.¹³⁸

Az etnikulturálisan nem vitatottan „magyarok” mellett az Alaptörvény a nemzetiségekről is rendelkezik. A Nemzeti Hitvallásban mi magyarok, „Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.” A Szabadság és Felelősség XXIX. cikk szerint: „(1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonosságára szabad vállalkozáshoz és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz. (2) A Magyarországon élő nemzetiségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre. (3) A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, a nemzetiségeket és a nemzetiségként való elismerés feltételeit, valamint a helyi és országos nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg. Sarkalatos törvény a nemzetiségként való elismerést meghatározott idejű honossághoz és meghatározott számú, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló személy kezdeményezéséhez kötheti.”

Érdeemes röviden elidőzni e kérdésnél. Etnikai kisebbség alatt a – döntően az államközi kapcsolatokat szem előtt tartó – nemzetközi jog azon népcsoportokat érti, amelyeknek nincs nemzetállamuk. Ezzel szemben az etnikai hovatartozással összefüggésbe hozható jogvédelem az érintett egyén döntésétől független, a külvilág (biológiai jellegzetességeken vagy külső rasszjegyeken alapuló) besorolás szerinti hátrányos megkülönböztetés, verbális erőszak (gyűlöletbeszéd) vagy fizikai erőszak ellen is védelmet nyújt.

A „nemzetiség” archaizáló, illetve tartalmilag nem definiált fogalmát az új kisebbségi törvényben sem határozta meg a jogalkotó a korábbi szabályozástól eltérően. Nem világos ugyan, hogy mi volt a gond a „nemzeti és etnikai kisebbség” elnevezéssel. Feltehetőleg az alkotmányozók nem vonják kétségbe sem a „nemzetiségek” számszerű kisebbségi létét, sem pedig valamilyen egyéb tekintetben jelentkező (éppen hogy a kisebbségi jogokkal orvosolni kívánt) hátrányos helyzetének meglétét. Emellett a „nemzeti” és „etnikai” kisebbségek között fontos különbségek vannak, és a „nemzetiség” nem tekinthető a kettőt magába foglaló

Megjegyzés [S1]: Innen húztunk! Magyarázat nélküli kétszeres idézés nem lehetséges!

Megjegyzés [S2]: Ide viszont jó lenne az ezt alátámasztó hivatkozás.

¹³⁴ KÜPPER: i.m. 9.

¹³⁵ „Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.”

¹³⁶ KÜPPER: i.m. 9.

¹³⁷ UGYANOTT, 10.

¹³⁸ „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik”, és ez magyarázza azt a megfogalmazott kötelezettséget, amely szerint ezek „védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége”.

nagyobb halmaznak, leginkább a nemzeti kisebbség szinonimája. Nem véletlenül használja ezt a különbségtételt a nemzetközi terminológia, és az Alaptörvény eredetileg benyújtott verziójában is még a „nemzetiségek és népcsoportok” szerepelt. (A *numerus clausus* néven hírhedtté vált 1920. évi XXV. törvény is „népfajokról és nemzetiségekről” beszélt.)

Megjegyzés [S3]: Ez hogy kapcsolódik ide?

A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 1. § alapján például nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, ami mindezek megőrzésére, a történelmileg kialakult közösség érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul. A fenti definícióhoz hasonlóan a továbbiakban is az 1993-as kisebbségi (a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII.) törvény szabályozását követve, a jogszabály (az 1. számú mellékletben) még fel is sorolja a 13 ilyen módon elismert kisebbséget, amíg a törvény 148. § (3) bekezdése rendelkezik a további csoportelismerés során követendő eljárásrendről.

A jogszabály – és az Alaptörvény is – hallgat a kisebbségi csoporthoz tartozás kritériumairól. Erre egyetlen helyen, a kisebbségi többletjogok csupán egy szelete, a politikai képviselő vonatkozásában látunk egy erőtlén kísérletet, ahol fennmaradt a korábbi szabályozásban is működő nemzetiségi választói névjegyzék – igaz, az ebben való részvételre itt sem találunk semmiféle előírást.

A régi-új szabályozás alapján tehát ahhoz, hogy valaki a kisebbségi törvény értelmében ezer aláírás összegyűjtésével azt kérje az országgyűléstől, hogy bővítse a jogszabály által nevesített tizenhárom kisebbség listáját, arra van szükség, hogy a kisebbség az elismeréskor a törvény értelmében már létező legyen. Az országgyűlés, az MTA szakvéleményének kikérése mellett ellenőrzi a törvényi feltételek meglétét (azaz a kisebbség valós létét) és meggyőződve azok kielégítő voltáról, kisebbségként elismeri az újabb népcsoportot. Ennek némileg ellentmond, hogy a parlament (és a képviselői mandátum) szabadsága értelmében ugyanakkor még a jogszabályi feltételek teljesítése esetén, az egyházakhoz hasonlóan, sem garantálja semmi a fenti törvénymódosítás (kétharmados) plenáris támogatását, így reális veszély a kisebbségek számának befagyasztása, adott esetben diszkriminatív szelekciójuk. (Mellesleg a jogszabály által elismert kisebbségektől nem követelték meg a törvényi meghatározónak való megfelelést.) Az e tárgykörben benyújtott népi kezdeményezések történetei tankönyvi példái a szabályozás ellentmondásainak.¹³⁹

Értelmezést igényel a preambulum azon kitétele, mely szerint „A velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők”, amit megismétel a „Szabadság és Felelősség” című fejezet XXIX. cikke is. Ez a korábbi alkotmány szövegének (nem betű szerinti, de tartalmilag azonos) ismétlése ugyan,¹⁴⁰ ám a paragrafus a több magyarázó célú

¹³⁹ A kérdéstről lásd például PAP András László: *Identitás és reprezentáció : az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviseletig* (Budapest: MTA Kisebbségkutató Int.–Gondolat 2007); MAJTÉNYI Balázs–PAP András László: *Végtelen történet : a kisebbségi hovatartozásról*, *Fundamentum*, 2006. 10(2): 93–106. epa.oszk.hu/02300/02334/00024/pdf/EPA02334_Fundamentum_2006_02_093-106.pdf; MAJTÉNYI Balázs–PAP András László: *Sokasodó kisebbségek? Élet és Irodalom*, 2006. 50(29).; HALMAI Gábor: *Pókhálóból font hid–Nemzeti kisebbség–identitás–zsidóság*, *Magyar Narancs*, 2006. 18(5) http://magyarnarancs.hu/publicisztika/a_pokhalobol_font_hid_-_nemzeti_kisebbsseg_-_identitas_-_zsidóság-65094.

¹⁴⁰ „68. § (1) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának államalkotó tényezők. (2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű

alkotmánybírósági határozat¹⁴¹ ellenére sem nyert értelmet. Ha a kisebbségek nemzetalkotó, a politikai nemzetet alkotó tényezők lennének, annak lenne értelme, de az államot alkotó kisebbségek, nemzetiségek szemantikája egy nem boszniai típusú etnikai föderációban meglehetősen zavaros.

Mindezzel együtt úgy tűnik tehát, hogy az alkotmányozó magyar nemzet tagjai megosztják az államhatalmat a nemzetiségekkel. Utóbbiak egyébként, a fent kifejtett értelmezés szerint az alkotmányozásnak nem alanyai (hiszen a Nemzeti hitvallást a magyar nemzet tagjai jegyzik) – noha a parlamenti, ezen belül pedig még a kormánypárti képviselők között is akadhatnak, illetve akadnak nem magyar nemzetiségű magyar állampolgárok.

Ugyancsak fontos kérdés a kisebbséghez tartozás feltételrendszere. A kisebbségi önkormányzati választások etnokorrupciós gyakorlata miatt érzékeny terület a kisebbségi hovartartozás feltételeinek, valamint a regisztráció kérdésének szabályozása. Az e tekintetben lényegében a 2011-es törvényben¹⁴² változatlanul hagyott 1993-as szabályozás¹⁴³ ugyanis nem volt képes megakadályozni a kisebbségi többletjogokkal történő visszaélést, ami viszont azok tényleges kiüresedését eredményezheti. Pedig az Alkotmánybíróság azt mondta ki 45/2005. számú határozatában, hogy alkotmányosan megengedhető, hogy törvény tegye kötelezővé a kisebbséghez tartozás kinyilvánítását, ha ezt az alapjog-korlátozást más alkotmányos jogok, értékek kényszerítően indokolják, és ha a legkisebb mértékű korlátozással, a legalkalmasabb eszköz használatával történik. Ehhez képest fontos, hogy az alaptörvény „Szabadság és Felelősség” című fejezetének XXIX. cikke szerint: „Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez.” A kisebbségi identitás vállalása, és nem az identitás választásának deklarálása alkotmányosan megalapozhat egy olyan szabályozást, amely a – például a regisztráció során megjelenő – szubjektív elemek mellett objektív kritériumokhoz kötheti a kisebbségi többletjogok gyakorlását.

Érdekes ellentmondás feszül ugyanakkor az Alaptörvény azon két rendelkezése között, amely egyfelől a „velünk”, illetve „Magyarországon élő” nemzetiségeket nevesíti államalkotó tényezőként, azaz számukra biztosított az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, a saját kultúra ápolásához, az anyanyelvű oktatáshoz, valamint a helyi és országos önkormányzatok létrehozatalához való jog, másfelől csak a nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárok számára biztosított az önazonosság szabad vállalásának és megőrzésének joga.

Záró gondolatok

oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát. (3) A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletét biztosítják. (4) A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre. (5) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

¹⁴¹ 1041/G/1999 AB végzés, AB közlöny: IX. évf. 8–9. szám., 35/1992. (VI. 10.) és 24/1994. (V. 6.) AB határozat.

¹⁴² A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény.

¹⁴³ A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII.) törvény.

Ez az írás az Alaptörvény és a NER a jogalkotás mellett a jogalkalmazásban is jelentkező – elsősorban annak emberképét érintő –, és sok esetben egyáltalán nem hagyomány nélküli illiberális preferenciáit mutatta be. Arra mutattam rá, hogy a NER emberképét a középosztálybeli, a munkaerőpiacon aktív, nem hajléktalan, hívó keresztyén, de legalábbis az állam által kiválasztott felekezet tanait követő, heteroszexuális, házasságban élő, szexuálisan monogám, és természetesen termékeny magyar etnikumú emberekre, vagy legfeljebb őshonos, nemzeti kisebbségek tagjaira formázták. A Nemzeti Együttműködés Rendszerében a fenti ismérvek alapján meghatározott közösséghez tartozás függvénye az egyén méltósága (elismerése); és (liberális demokráciákban ismeretlen módon) a közösségek méltósága, köztük az etnikai többség is, a polgári és a büntetőjog által egyaránt biztosított méltóság védelmet élvez – adott esetben különböző: etnikai, világnézeti, életformabeli kisebbségekkel szemben is. Kiemelt figyelmet szenteltem egy szabadságjog, a személyes adatok védelme érvényesülésének, és amellet érveltem, hogy a NER személyiségmodelljének sajátos vonása az, hogy eltérve az Alaptörvényt egyébiránt meghatározó kollektivisták elköteleződéstől, e jog sok esetben erősebb védelmet élvez, mint a közösségi célok. A liberális konstrukció azonban illiberális célt szolgál: a közhatalom ellenőrizhetőségének korlátozását; a privacy közügyek nyilvános megvitatásának és a transzparenciának korlátjává válhat. Az alkotmánykiegészítéssel megerősített, több évtizedes kodifikációs előkészületeket követően a NER képe szabva elfogadott polgári törvénykönyv alapján a közszereplők és a közhatalmat gyakorlók (liberális demokráciákban példátlan) védelmet élveznek nemcsak a kritikával, de általában a nyilvánossággal szemben is. A NER sajátossága az is, hogy e méltóság alapú személyiségvédelem közintézményeket, és a kirekesztő, intoleráns radikális pártot is megilleti. Az írás arra is felhívja a figyelmet, hogy a bemutatott jogalkotási és jogalkalmazási preferenciák érvényesülését a NER-ben a média irányából érkező ellenállás sem gyengíti.

Ehelyütt terjedelmi és tartalmi keretek említetten nem teszik lehetővé mindazoknak a bevezetőben felvetett kérdéseknek a vizsgálatát, amelyek megalapozhatják az Alaptörvény érdemi értékelését. Összetett kérdés, hogy egy modern alkotmányozási eljárástól a progresszivitás milyen szintjét várjuk el, hiszen a történelmi igazságtételtől kezdődően a politikai identitás számos eleme jelölheti ki az alkotmányos identitás morfológiáját. Az mindenesetre kijelenthető az Alaptörvényről, hogy nem tekinthető „cutting edge”, a kurrens alkotmányjog-fejlődés innovatív megoldásait rögzítő dokumentumnak. Igaz, a megalkotóit nem is vezérelte ilyen szándék. Sajnos az Alaptörvény hazai és nemzetközi (szervezetek formáját öltő) kritikái számos meggyőzőnek tűnő érvet sorakoztatnak emellett arra is, hogy több esetben az új alkotmány a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban megfogalmazott minimumstandardoknak sem felel meg. A jelen elemzésénél lényegesen kiterjedtebb vizsgálódásra van szükség annak felméréshez, hogy az Alaptörvény preferenciái, a kifejezésre juttatott alkotmányos identitás összhangban van-e a politikai közösség tagjainak tényleges, mérhető és mért preferenciájával és leképezi a politikai, alkotmányos identitásukat? Az általam fent hivatkozott közvetett bizonyítékok ezt nem támasztják alá, és az Alaptörvény kritikái alappal hivatkozhatnak arra, hogy ezekről a preferenciákról nem folyt meggyőző, részletes társadalmi és politikai vita. A 2010-es választási kampányban például nem alkotmányozásra kapott felhatalmazást a kormánytöbbség, és az alkotmány szövege a nemzeti konzultációnak nevezett eljárás ellenére sem tekinthető bizonyíthatóan széleskörű társadalmi konszenzuson alapuló szövegnek – annak ellenére, hogy a 2014-es választásokon az alkotmányozó párt szövetség ismételt győzelme az Alaptörvény utólagos politikai legitimitációjának tekinthető.

Ennek fényében a jövő kiemelt fontosságú kutatási irányának tartom annak nyomon követését, hogy alkalmas-e arra az alkotmány, hogy politikai, illetve alkotmányos identitást képezzen, hozzon létre: ahogy igéri: összekesse, integrálja a politikai közösség tagjait. Ez

nyilván annak a függvényében is alakul, hogy, alkalmas-e a fejlődésre, rugalmas keretet képez-e az életviszonyok, és adott esetben az értékpreferenciák változásának megfelelésre. A normaszöveg lehetőséget teremt a nemzetközi jog emberi jogokra (és adott esetben a jogállamiság garanciáira vonatkozó) elvárásival konform értelmezésére az adott esetben azzal ellentétesnek tűnő nyelvezet ellenére is – azonban ez döntően a NER jogalkalmazói, alkotmányértelmezői élcsapatának szakmai és személyes habitusán fog múlni. E tekintetben, adva a kétharmados parlamenti többség biztosította konszenzus- és kompromisszumigény hiányát (valamint az alkotmányba betonozott hosszú távú mandátumokat), és a NER jelenlegi rekrutációs stratégiáját, például az alkotmánybíróság alkotmányfilozófiai álláspontok szerinti megoszlását, nem túl nagy az esély.